इराक

(दोन अंकी नाटक -- सुधारित संहिता)

-- चं.प्र.देशपांडे.

(गायकर आणि गावकर हे सुमारे पन्नाशीतले दोघेजण प्रवेश करतात.)

गायकरः या गावकर.

गावकर : बोला गायकर.

गायकर : माझा गोहत्याबंदीला पाठिंबा आहे म्हणून मी गायकर.

गावकर : मी गावाकडच्या गोष्टींना महत्त्व देणारा देशीवादी म्हणून मी गावकर.

गायकर : शिवाय माझा जागतिकीकरणालाही पाठिंबा आहे.

गावकर : आणि माझा त्याला विरोध आहे.

गायकर : परकीय भांडवल जेवढं जास्त येईल तेवढे उद्योग वाढतील -- भरभराट होईल. ही भरभराट झिरपत झिरपत तळागाळापर्यंत जाईलच.

गावकर : इथले उद्योगधंदे बंद पाडून बेकारी वाढवणारी भरभराट !

गायकर : अहो, इथं कर्मचारी स्वस्त, बाजारपेठ मोठी, म्हणून तर येणार ना परकीय भांडवल । उलट बेकारी कमी होईल !

गावकर : आधुनिक तंत्रज्ञानामुळं कामांसाठी माणसांची गरज कमी झालीय गायकर ! शिक्षण महाग होईल, औषधोपचार महाग होतील -- गरिबांना वाली राहणार नाही !

गायकर : शिवाय आपण बुध्दिमानही आहोत ! गेल्या पाच वर्षांत आपण चार हजार पेटंटसाठी अर्ज केलेत ! आपण काही नुसतेच स्वस्त मजूरांचे पुरवठादार राहणार नाही !

गावकर : भांडवलदारी, खुला व्यापार ही काही थोड्या लोकांच्या फायद्याची तत्त्वज्ञानं आहेत !

गायकर : दुसरा काही पर्याय होता का?

गावकर : का नव्हता?

गायकर : गॅट करारात सामील होऊन जागतिकीकरणाला वाव न देणं म्हणजे -- उत्पादनात मागे पडणं, व्यापारात मागे पडणं - जगाच्या व्यापारात आपला फक्त अर्धा टक्का हिस्सा आहे -- तो वाढायला हवाय की नकोय? शस्त्रास्त्रं मिळणार नाहीत -- प्रगती खुंटेल -- मागासलेले राहाल ! जगाबरोबर चालणं भागच होतं !

गावकर : पण त्याचे दुष्परिणाम टाळायचा विचारही व्हायला हवा होता ! बरं, ते ठीक आहे -- आपण हे सगळं इथं कशासाठी बोलतोय?

गायकर : अरे हो, ते थोडंसं सांगू या ! या नाटकामुळं या नाटकाच्या लेखकाचा एक विक्रम पूर्ण होतोय !

गावकर : हे नाटक आहे 'अर्थ ' या विषयावर ! धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष -- या चारही पुरुषार्थांवर नाटकं लिहिणारा हा जगातला एकमेव लेखक आहे !

गायकर : ओळीनं लिहिली नाहीत वाटतं नाटकं? ' अर्थ ' मागे कसं काय राहिलं?

गावकर : विषय अवघड आहे.

गायकर : नेमके प्रश्न तरी त्यातले समजायला हवेत !

गावकर : आता अर्थशास्त्र हा विषय घेतला तर गंमत बघा काय होते -- काहीजण म्हणतात जागतिकीकरण चांगलं आहे -- काहीजण म्हणतात वाईट आहे ! -- म्हणजे किती लवचिक शास्त्र ! झाडावरनं तुटलेलं फळ खाली पडतं हेही सिध्द करणारं आणि ते वर आभाळात जातं असंही सिध्द करणारं ! फारच लवचिक !

गायकर : पण काहीही म्हणा, हा लेखक भारतीय संस्कृतीला महत्त्व देणारा आहे हे नक्की !

गावकर : मला त्या लेखकानं सांगितलं ते असं की एवीतेवी इतर तीन पुरुषार्थ झालेच होते तर हे एक नाटक लिहून चौकडी पूर्णच का करू नये - असा विचार त्यानं केला !

गायकर : हो, पण आले कुठून हे पुरुषार्थ?

गावकर : दुसरं असं की तसं पाहिलं तर आजचा खरा पुरुषार्थ एकच आहे -- तो म्हणजे अर्थ ! बाकीचे पुरुषार्थ दुय्यम आहेत ! त्यामुळंही हे नाटक ल्याह्यला पाहिजेच होतं !

गायकर : बरं, लेखकाच्या या पळवाटा थोड्या मान्य करू -- पण एक सांगा, या विषयातलं काही कळतंय का त्याला? उद्या हा म्हणेल की आता मी रसायनशास्त्रावर नाटक लिहितो !

गावकर : ज्या विषयावर खूप मतभेद शक्य नाहीत असे विषय कलाक्षेत्रात इंटरेस्टिंग होत नाहीत. मानवी मूर्खपणाला खूप वाव असायलाच हवा ! हा विषय तसा आहे.

गायकर : तुम्ही काय लेखकाच्या वतीनं बोलताय काय ?

गावकर : आपण म्हणजे अमुक अशी आपली पात्रं नाहीत. आपण ज्या त्या वेळी जे ते असणारे आहोत.

गायकर : बरं ठीक आहे, आता पुढचा भाग सुरू करू. पण मला जरा भीतीच वाटतेय.

गावकर : कसली ?

गायकर : प्रसंग गंभीर आहे !

गावकर : म्हणजे ?

गायकर : एकूण नाटकच हो -- म्हटलं तर गंभीर आहे !

गावकर : हां - म्हणजे विनोदी नाही याची भीती ! मग बरोबर आहे ! असं असेल तर रिस्क नको ! रद्दच करू हे नाटक ! विनोद नाही? चला घरी !

गायकर : नाही, नाही -- काही तरी मार्ग काढू या ! जरा विचार करू या !

गावकर : पुढं तरी आहेत का विनोद? की सगळंच गंभीर?

गायकर : आहेत ना, आहेत, आहेत, जमेल तेवढे आहेत !

गावकर : इथं जरा एक सूचना देणं आवश्यक आहे -- कधी काय घडलं याचा कालानुरूप आणि ती नेमकी माणसं कोण होती याचा यापुढे विचार करू नये ही विनंती. या नाटकाचा लेखक इतिहासात कच्चा आहे. आणि या नाटकाचा जरा इतिहासाशी संबंध आहे. सॉरी.

गायकर : बरं ते जाऊं द्या -- विषयाला हात घाला --

गायकर : विषय ? जागतिकीकरण नव्हे, पण जागतिक विषय आहे. देशाच्या -- जगाच्या अर्थकारणाला काही तरी पध्दत ही असावी लागेलच ! प्रत्येकानं आपापला फायदा साधायला नको ?

(एका बाजूने पालव येतात आणि दुसऱ्या बाजूने जयवंत येतात. पालव फोन करतात. जयवंत फोन घेतात.)

पालव : जयवंत का?

जयवंत : बोला ! पालव ना !

पालव : कालच आमचा विषय झाला, तुम्ही त्या एखाद्या जुन्या आदिमानवासारखे दिसता हो !

जयवंत : तुमच्यासारखं -- मर्कटमुख दिसण्यापेक्षा आमच्याकडे हे कल्चरली डेव्हलप्ड समजतात !

पालव : दुसऱ्या कुठल्याही डेव्हलपमेंटचा काय उपयोग आहे जयवंत? आम्ही कधीच कुणाचे पाय धरत नाही, प्रश्न सोडवण्यासाठी चर्चांची गुऱ्हाळं लावत नाही !

जयवंत : आमच्या मार्गांना जग अजूनही शांततेचे मार्ग म्हणतं !

पालव : मग? इराकचा प्रश्न सोडवू या ? -- शांततेनं?

जयवंत : त्या बाबतीत आमचं माहितीच आहे तुम्हाला --

पालव :' युनोत ठरू द्या !'

जयवंत : तिथलंही तसं समजूनच असतो म्हणा आम्ही ! आमच्याकडची वर्तमानपत्रं इतकी चावट आहेत तुम्हाला सांगतो -- आदल्या दिवशी प्रेसिडेंट काय म्हणाले ते छापतात आणि दुसऱ्याच दिवशी तेच सगळं अन्नान्न म्हणाले म्हणून छापतात !

पालव : तो चावटपणा नसतो जयवंत ! घडतंच तसं ! सत्य ते सत्यच ना शेवटी !

जयवंत : युनोची अन्नान्न दशा करणारं सत्य ! आमच्या महाराष्ट्रातले लोक अन्नान हा शब्द अन्नान्न असा लिहितात ! त्यांना स्पेलिंग कळवा एकदा नीट !

पालव : फार छोट्या छोट्या गोष्टींत इंटरेस्ट घेत बसता बुवा तुम्ही ! आम्हाला एवढा वेळ नसतो !

जयवंत : सगळं जग चांगलं चालवायची जबाबदारी तुमच्यावर असते ना ! (हे सर्व संवाद बोलता बोलता ते उठून समोरासमोर येऊन डायरेक्ट संभाषणही करतात.)

पालव : आता इराकनं कुवैतवर आक्रमण करणं आणि तिथल्या भूमीवर आपला अधिकार स्थापन करणं हे आंतर्राष्ट्रीय कायद्याच्या विरुध्द आहे की नाही?

जयवंतः कुवैत तुमचा लाडका ! आणि इराकही लाडकाच होता की ! इराकनं आठ वर्षं इराणशी युध्द केलं -- त्यात लाखो माणसं मेली -- ते कुठल्या कायद्यानं ? पण त्याला तुमचंच प्रोत्साहन होतं -- शस्त्र पुरवठा होता !

पालव : फक्त तुमच्यापाशी ठेवा -- इराकनं सैन्य मागं घेण्याचे काही प्रस्ताव आमच्याकडे पाठवले होते पण ते आम्हाला पोचलेच नाहीत असं समजा ! आपण युनोमधून पाठवलेले प्रस्ताव त्यानं फेटाळले, मग आपण त्याचे प्रस्ताव कशाला विचारात घ्यायचे? आम्ही हल्ला करणार आहे ! त्या एरियात च्यायला हे दादाच व्हायला बघतंय ! सद्दू वेडपट आहे हो ! आमचाच आहे, त्यामुळं त्याची काळजीही घेणार ! पण इराकचं कंबरडं मोडून त्याला विकलांग करावंच लागेल ! पुढे सध्याचे निर्बंधही चालूच राहणार आहेत !

जयवंतः तुमची ती मॉडेल बाई म्हणाली ते आम्ही लक्षात ठेवलंय -- शक्यतो बहुमतानं आणि तसं न जमल्यास आमच्या एकट्याच्या मतानं आम्ही चालणार ! तुम्हालाच खरी समजलीय लोकशाही ! आणि तुमचे प्रेसिडेंट म्हणतातच -- आम्ही म्हणू तेच होईल !

पालव : बराचसा इराक बेचिराख करणार ! -- सध्या टाईट निर्बंध तर लादलेले आहेतच ! -- युनोमार्फत ! -- तुम्हाला माणुसकीचा पुळकाबिळका येऊ देऊ नका -- त्यांना काही पुरवठा करणारं जहाज दिसलं ना कुठं तुमचं तर (क्षणभराने --) फाडून टाकू ते -- उभं चिरू ! कळतंय ना !

जयवंतः एवढं काही केलंय का आम्ही कधी ! कायदा पाळणारे लोक आहोत आम्ही ! युनो म्हणजे युनो ! आणि आता तर तसं म्हटलं तर आम्हीही तुमचे मित्रच म्हणायचे की ! आणि तुमच्या आमच्यात बोलायचं झालं तर आम्हाला लोक इथं फॅसिस्ट म्हणतात -- त्यामुळं आमच्या बाबतीत तुम्ही जरा सॉफ्ट कॉर्नर ठेवाल हे गृहीत धरतो !

पालव : अरे म्हणजे प्रत्येक देशातल्या अंतर्गत राजकारणात इंटरेस्ट घेत बसू का काय आम्ही?

जयवंतः या विषयावर खूप पुस्तकं आहेत आता बाजारात ! आता लाजण्यासारखं काय आहे !

पालव : ते आहे म्हणा !

जयवंत : प्रेसिडेंटना नमस्कार सांगा आमचा --

पालव : आणि तुमच्या पंतप्रधानांना आमचा -- (हे बोलणे चालू असताना पालवच्या बाजूला प्रेसिडेंटचा प्रवेश तर इकडे पंतप्रधानांचा प्रवेश. ऐकत बसतात.)

जयवंत : आमचे प्रॉब्लेम्स समजून घेत चला -- शंभर कोटींचा देश आहे -- थोडाफार स्वाभिमान ठेवावाच लागेल -- आणि तुमच्यासारखे आम्ही अजून विकसितही नाही, त्यामुळं शक्य तेवढं सगळ्यांना धरूनही चालावं लागेल --

पालव : अहो आम्हीसुध्दा काय, जिथं प्रतिकाराची शक्यता खूप कमी आहे तिकडंच जास्त लक्ष देतो -- तुमच्या बाबतीत तसं अवघड आहे --

जयवंत : बांगला देशच्या वेळी सोडलंच होतं की -- सेव्हन्थ फ्लीट !

पालव : पण तुमची ती इंदिरा गांधी ! तुमची ती शत्रू होती पण मनातनं मान द्या तिला !

जयवंत : अहो, कसले शत्रू न काय -- बदलत जाणं भाग आहे हे आमच्याही लक्षात येतंच -- पण आपण फौजफाटा कसला उभारलाय ते विसरता कसं येईल? हिंदुत्वाचा, भांडवलवादाचा, खुल्या व्यापाराचा --

पालवः बरं, ठीक आहे, ठेवतो आता -- एवढ्यात येतील प्रेसिडेंट -- आणखी काहीजणांशी बोलायचंय --

जयवंतः ठीक आहे -- गुड डे --

पालवः आमचा गुड डे म्हणजे काही लाख लोकांचं मरण निश्चित हो --

जयवंतः तरीही -- (दोघेही हसतात, फोन ठेवतात. पालव प्रेसिडेंटना आणि जयवंत पंतप्रधानांना झालेल्या संभाषणबाबत सांगत राहतात. इकडे गायकर, गावकर प्रवेश करतात.)

गावकरः तुम्ही म्हणत असता गायकर की स्वाभिमान, अस्मिता, व्देष, सूड या महत्त्वाच्या गोष्टी आहेत. पण त्याची दुसरी बाजू तुम्ही विसरता.

गायकरः कुठली दुसरी बाजू?

गावकरः परकीय गुंतवणुकीच्या बाबतीत महाराष्ट राज्य नंबर एकवर आणि गुजरात नंबर दोनवर होतं -- गुजरातमध्ये धार्मिक दंगली झाल्यावर गुजरात गेलं नंबर चारवर -- आंध्रप्रदेश आणि कर्नाटक मधे घुसले

-- बिहारमध्ये कायदा-सुव्यवस्थेची बोंब आहे हे लक्षात घेऊन तिकडे फारसं लक्षच देत नाहीत परकीय भांडवलदार ! म्हणजे शांतता, कायदा हे असल्याशिवाय प्रगती नाही !

गायकरः दोन्ही गोष्टींचा बॅलन्स सांभाळत चालायचं हो ! कभी खुशी कभी गम !

गावकरः मला एकदा बोलायचंय हिंदुत्ववाद्यांशी -- तुमच्या पुढाऱ्यांशी --

गायकरः चला की ! (दोघेही पंतप्रधानांच्या केबिनमध्ये येतात. जयवंत बसलेलेच.)

जयवंतः अरे या, या -- (पंतप्रधानांना --) पंत हे गायकर बरं का -- महाराष्ट्रात आपलं काम करतात.

पंतः असं काय -- या, या !

गायकरः हे माझे मित्र गावकर -- लेखक आहेत !

पंतः तुम्हीच खरे संस्कृतीचा प्रवाह जिवंत ठेवणारे !

गायकरः पण पंत, आपली मतं यांना पटत नाहीत ! --

पंतः ते ठीक आहे -- आज नसतील पटत --

गावकरः विशेषतः तुमचा हिंदुत्ववाद --

जयवंतः का हो?

गावकरः एक सूचवू का?

पंतः सुचवा हो ! --

गावकरः हिंदुत्ववाद आहे ना, त्याची सुरळी करा आणि --

जयवंतः का? का?

गावकरः अहो ते कमी दुखेल !

पंतः म्हणजे?

गावकरः अहो, इथं जर का धार्मिक दंगली झाल्या आणि समजा बऱ्याच भडकल्या तर काय होईल? साधा अंदाज नाही?

पंतः बोला ना --

गावकरः ते जागतिक हरामखोर सरसावतील लगेच आणि युनोत ठराव करून घुसवतील सैन्य त्यांचं इथं आणि तेव्हा जी जातीधर्माचा भेदभाव न ठेवता सगळ्यांची मारली जाईल ना -- त्याच्यापेक्षा कमी दुखेल म्हणतोय मी -- सुरळी !

पंतः (हसून --) आता हे तुमच्या लक्षात येतं ते आमच्या लक्षात येत नसेल का? हा एवढा मोठा देश चालवायचा म्हणजे खूप समावेशकता लागेल असं बोलायला सुरुवात केलीच आहे ना आम्ही ! हिंदू या शब्दाचा अर्थ भारतीय असा करतो आम्ही !

गावकरः लोकं एवढी च्युत्ती नसतात हो ! स्वतःला भारतीय म्हणायला इथं सगळेच तयार आहेत, पण स्वतःला हिंदू म्हणवून घ्यायला काही कोटी लोक तयार नाहीत -- त्याचं काय करायचं?

पंतः गावकर, आम्ही हळूहळू ' भारतीय ' हाच शब्द स्थिर करणार आहे, पण गाडी एका रुळावरून दुसऱ्या रुळावर अशी टुणकन उडी मारून जात नाही -- हळूहळूच जाणार -- शिवाय आपल्या मागं आधीपासून कोण आहेत हे एकदम सोडून देता येत नाही !

गावकरः मग तुमची तत्त्वं तरी कोणती? तुमच्या मागं येणाऱ्यांनी तुम्हाला काय समजावं असं तुम्हाला वाटतं? हिंदुत्ववादी की समावेशक?

जयवंतः निरनिराळं असतं हो -- एकच असं नाही ! आपल्याला सगळे पाहिजेत ! (गायकर मान डोलवत राहतात --)

पंतः आणि मग -- नंतर आपण आपल्या संस्कृतीतून वागायचं ! दुसरं कसं वागणार नाहीतरी !?

गावकरः युनोच्या विरुध्द जायची आपली ताकद नाही ना, मग हिंदुत्ववाद विसरा ! दंगली टाळा !

जयवंतः तुम्हाला काय वाटतं, तुमची आम्हाला माहिती नाही? तुम्ही देशीवादाला कशाला पाठिंबा देत असता मग?

गावकरः बरोबर आहे -- पण हिंसेची बीजं नसतात त्यात !

जयवंतः नसतात? अहो, कुठलीही आयडेंटिटी फिक्स करायला गेलं की हिंसेची बीजं आलीच ! तुम्ही देशीवाद म्हणता आम्ही संस्कृतीवाद म्हणतो !

गावकरः माझ्या लेखनामुळं कुठं हिंसा भडकल्याचं ऐकिवात नाही !

जयवंतः अहो मनोवृत्ती तीच होते ना तयार ! निमित्त दुसरंही चालतं मग !

पंतः तुम्ही असं करा, चिंतन करा जरा याच्यावर ! पुन्हासुध्दा भेटू आपण ! गायकर, मला आवडलं ! प्रामाणिक आहेत ! आवडलं !

जयवंतः बरं, गावकर, जागतिकीकरणावरही बोलता का तुम्ही? काय विचार तुमचे?

गायकरः ते गरिबांच्या विरोधी आहे, गुलामगिरीकडे नेणारं आहे वगैरे -- या अंगानं बोलतात ते !

पंतः ठीक आहे, त्यांचं त्यांनाही कळेल याचं रहस्य कधीतरी, नाहीतर आपण सांगू ! ओके?।

गायकरः (उठत -- गावकरांना --) चला !

गावकरः माझे मुद्दे तुम्हाला ऐकवायचेच होते एकदा !

पंतः मीही विचार करतो, तुम्हीही करा -- न जाणो कुठंतरी एकाच ठिकाणी पोचू आपण ! छान ! अं !
(गायकर, गावकर जातात.)

पंतः आता, अजिबात काही तथ्यच नाही असा कुठलाच मुद्दा नसतो हो ! शेवटी निवड महत्त्वाची ! (हे दृश्य अंधारात जात असताना प्रेसिडेंटच्या दृश्यावर प्रकाश पडत जातो. प्रेसिडेंट आणि पालव बसलेले. सुदाम येतो.)

प्रेसिडेंटः (पाहून --) अरे वा ! सद्दू -- सिद्दी -- सदा -- सुदाम -- ये, ये ! अरे ये ! (पालव स्मित करताहेत.)

सुदामः (बसत --) काय, विचार काय आहे आता? एवढी वर्षं दोस्ती असून उपयोग काय मग?

प्रेसिडेंटः अरे, बस रे ! आलायस, बस, पाणी पी, दारू मागवू का?

सुदामः ते ठीक आहे, पण --

प्रेसिडेंटः अरे थांब थांब ! ए, पालव, जरा एक काम कर नं ! मस्कीला पाठव नं जरा - तिला याला बघायचं होतं ! प्लीज ।

पालवः अवश्य ! (जातात.)

प्रेसिडेंटः एक मिनिट हं -- मस्कीची न् तुझी ओळख करून द्यायचीय -- (मस्की येते.) हं -- ये --

मस्कीः (सुदामला --) सॉरी ! -- (प्रेसिडेंटना --) थँक्यू !

प्रेसिडेंटः अगं, आपला मित्रच आहे तो ! सुदाम ! आणि सुदाम, ही मस्की -- (शेकहॅन्ड करत सुदाम प्रश्नार्थक --) प्रेयसी रे माझी ! मैत्रीण म्हण ! हिचं वैशिष्ट्य काय माहिती आहे का? प्रसंगी क्रूर होता आलं पाहिजे -- कुणालाही -- असं हिला वाटतं आणि मुख्य म्हणजे तशी माणसं तिला आवडतात !

मस्कीः प्रेसिडेंटवर तर माझं प्रेमच आहे !

प्रेसिडेंटः अशा आपल्यासारख्या लोकांबद्दल तिला खूप उत्सुकता वाटते -- म्हणूनच तिला तुला बघायचं होतं -- (सुदाम स्वस्थ.) मस्की, तुला काही बोलायचं तर बोल ना ! प्रश्न विचार त्याला हवं तर !

मस्कीः विचारू का खरंच?

प्रेसिडेंटः अगं विचार, आपलाच आहे तो !

मस्कीः सुदाम, तुमची हरकत नसेल तर हं -- हे बघा, तुम्ही तुमच्याच देशातले इतके कुर्द लोक मारलेत, इराण बरोबरच्या तुमच्या युध्दात तुमचे आणि त्यांचे असे खूप म्हणजे दहा लाख लोक मारले गेले -- तर याबद्दल तुम्हाला काय वाटतं?

सुदामः (क्षणभराने --) शूर कुणाला म्हणतात? आपल्या न्याय्य हक्कांसाठी जे मरायला--मारायला तयार असतात त्यांना ! आम्ही शूर आहोत !

प्रेसिडेंटः ए, पण तुझ्यामाझ्यात काही नाही बरं का --न्याय्य हक्क-बिक्क --

मस्कीः आपलं काही चुकत असेल असं कधी वाटतं की नाही?

सुदामः ही शंका तर दडपूनच टाकायची असते ना ! जगणार कसे तुम्ही नाही तर !?

मस्कीः अय्या ! करेक्टच हं !

सुदामः आमची स्वतःची मुलं मरू शकतात -- आम्ही स्वतः मरू शकतो !

मस्कीः खरंच हं -- आता एकच विचारू -- एकच -- शेवटचा प्रश्न --

प्रेसिडेंटः अगं विचार -- आपलाच आहे तो --

मस्कीः तुम्ही प्रेसिडेंटना घाबरता?

सुदामः त्यांच्याच समोर विचारताय?

मस्कीः द्यायचं नसेल तर नका द्यू हं उत्तर -- दिलंच पाहिजे असं नाही --

प्रेसिडेंटः ए, नाही नाही, दिलंच पाहिजे -- माझ्या मस्कीला नाराज करायचं नाही --

सुदामः काही भीती अशा असतात की तिथं शूरपणा चालतो, काही भीतींच्या बाबतीत नाही चालत --

प्रेसिडेंटः आयला, पत्रकार बोलवू काय आमचे? आलायस तसा एक पत्रकार-परिषदच घेऊन टाक --

सुदामः माझी ही भेट आपल्याआपल्यातच राहील या अटीवरच आलोय मी --

प्रेसिडेंटः हो रे बाबा, हो -- डोंट वरी -- हं, मस्की -- पुढे --

सुदाम : आता बास ! मी काही चर्चा करायला आलोय -- एखाद्या उत्साही मुलीला मुलाखत द्यायला नव्हे -- (मस्कीला --) माफ करा हं -- माझा मूड जरा वेगळा आहे --

प्रेसिडेंटः बरं, जाऊं दे -- बोल, बोल --

सुदामः फक्त तुमच्याशी बोलायचं आहे --

प्रेसिडेंटः अरे डोंट वरी अबाऊट मस्की -- ती कुठंही असली तरी माझ्या हृदयात कायमच असते --

मस्कीः जाऊ का मी? पण मला उत्सुकता आहे -- हरकत नसेल तर --

प्रेसिडेंटः अगं बस -- (सुदामला --) हं, बोल --

सुदामः माझ्या प्रस्तावांचं काय झालं? मी कुवैतमधून आमचं सैन्य काढून घ्यायला तयार आहे --

प्रेसिडेंटः हं -- तुझे ते प्रस्ताव -- मी अजून पाहिलेले नाहीत ते -- पण पालव म्हणत होता की ते आम्हाला फारसे उपयोगाचे नाहीत -- आम्ही युनोतर्फे पाठवलेले प्रस्ताव तुला कुठे उपयोगी पडले?

सुदामः इराणबरोबरच्या युध्दाला तुम्ही प्रोत्साहन दिलंत -- साताठ वर्षं ते युध्द चाललं, पण अजून मनासारखं काही झालं नाही -- या प्रकारातल्या हानीचं काय करायचं? ती भरून काढायचा मार्ग नको? शिवाय कुवैतचं आमच्यावर मोठं कर्जही होतं ! ते फेडणंही शक्य नव्हतं ! म्हणूनच मुख्यतः मी कुवैतचं धाडस केलं -- म्हणजे ते करणं भागच होतं -- आणि मी तुम्हाला हे सांगितलं होतं एवढंच नव्हे तर कुवैतनं आमच्या बॉर्डरवरचं तेल चोरलं असं उठवून मी हल्ला करणार आहे हेही सांगितलं होतं -- तेव्हा तुम्ही म्हणालात की काय योग्य वाटेल ते कर, यात आमची काही भूमिका नाही -- मी हा पाठिंबाच धरून चाललो --

प्रेसिडेंटः इराणचं म्हणशील तर तुला आव्हान म्हणावं असं त्यांचंच होतं -- ते तुला कमकुवत करायचं होतं -- आम्हाला तिकडची मुस्लिम क्रांती पसरायला नको होती, हे एक, आणि त्या एरियात दादा व्हायच्या प्रयत्नात असलेले तुम्ही दोघेही कमकुवत व्हावेत हीही आमची इच्छा होती -- आपले दोघांचेही हेतू साध्य होणार होते ! तुला त्या क्षेत्रातला दादा होऊ देणं म्हणजे जगाचा तेल-सम्राटच होणार तू ! म्हणजे जगाची अर्थव्यवस्था, तुझ्यासारख्या महत्त्वाकांक्षी हुकूमशाहाच्या ताब्यात ! -- आता तो प्रश्न नाही ! तर ते ठीक आहे ! -- पण तू एक विसरलास की कुवैतबद्दलची आमची आपुलकी किती घट्ट आहे -- आम्ही त्याच्या रक्षणाला येणारच -- पण संकट यायला तर हवं आधी त्याच्यावर -- ते तुझ्याकडून येणंच ठीक होतं !

सुदामः माझा काहीतरी फायदा करून द्या, मी तुम्ही म्हणाल तसं ऐकतो --

प्रेसिडेंटः ते ठीक आहे पण --

सुदामः आता मी एकदम काहीतरी महत्त्वाकांक्षी हुकूमशहा झालोय असं तुम्ही दाखवताय --

प्रेसिडेंटः तूही त्या एरियात दादा कधीच होऊ नयेस अशी आमची इच्छा आहे -- त्याची कायमची व्यवस्था करायची आता आम्हाला संधी आहे --

सुदामः विश्वासघातच हा ! --

प्रेसिडेंटः विश्वासघात या विषयावर तू न् मी काय बोलणार -- हा खेळ आपल्याला टाळता येणारा आहे का? (मस्कीला मजा वाटतेय.)

सुदामः बरं, मग काय, तुमचं काय म्हणणं आहे?

प्रेसिडेंटः एक मी तुला आश्वासनच देतो आधी -- नंतरही सत्ता तुझीच राहील, हे मी पाहीन -- पण तुझे हात तोडणं, पाय तोडणं, कान कापून टाकणं -- एवढं तर करावंच लागेल ! -- म्हणजे तुझ्या शरीराचे हाल असं नव्हे रे -- एकूण तुझ्या देशाचे ! --

सुदामः म्हणजे?

प्रेसिडेंटः आम्ही तुझ्यावर हल्ला करणार -- देश तुझा बराचसा बेचिराख करणार -- पुढंही तुझ्या लोकांचे खूप हाल होत राहतील याची काळजी घेणार -- पण लीडर तूच हं -- लीडर तूच -- तुझ्या देशाचा लीडर बदलणारे आम्ही कोण? ते तुझे नागरीक बघतील -- (क्षणभराने --) सध्याचे निर्बंध चालूच ठेवायचा आमचा इरादा आहे -- सगळ्या जगालाच ते पाळावे लागतील -- तू कुवैतवर आक्रमण करणं हा आंतर्राष्ट्रीय कायद्याचा

भंग आहे -- कुणीही मान्य करेल --

सुदामः अच्छा ! --

प्रेसिडेंटः आता तुला वाटेल की ही आता आमची महत्त्वाकांक्षा काम करतेय -- बरोबर आहे -- पण लक्षात घे -- एकतर भौगोलिक दृष्ट्याच आमच्यापर्यंत येऊन पोचणं कुणालाही किती अवघड आहे -- त्यात आमची ताकद ! -- आलं ना लक्षात ? इस्त्रायल आमचा लाडका देश तर तू त्याच्या विरोधात पॅलेस्टाईनला पाठिंबा देणार -- अरब राष्ट्रांचं संघटन करायचा प्रयत्न करणार -- खाजगीकरणाला विरोध करणार -- हे सगळं कुणाच्या विरोधात जातंय तुला कळत नाही? ठीक आहे, याला तुझं विचारस्वातंत्र्य म्हणू ! पण या स्वातंत्र्याची किंमत मोजावी लागेल बाबा ! -- पूर्ण पारतंत्र्यात जाणे ही !

सुदामः बरं, मग काय करायचं?

प्रेसिडेंटः आता तू जा -- आमचं संरक्षण खातं, सेनाधिकारी या सगळ्यांशी चर्चा झालेली आहे -- आता यात बदल नाही -- तुला जिवंत ठेवणार हे नक्की -- लीडर तूच -- नंतर पुन्हा शक्ती एकवटायचा प्रयत्न कर हवं तर -- (क्षणभराने --) वाईट वाटतं -- आरोग्य, शिक्षण, वितरण-व्यवस्था -- सगळ्यांत इतका प्रगत होत चाललेला देश ! -- कित्येक वर्षं मागे जाल तुम्ही आता -- माझा काही इलाज नाही --

सुदामः चलतो मग --

प्रेसिडेंटः तुझ्या लोकांना दाखवण्यासाठी आमचा प्रतिकार करणं -- थोडंफार युध्दही करणं -- तुला आवश्यक वाटलं तर जरूर कर -- आम्ही गैरसमज करून घेणार नाही -- आमच्याही सैनिकांना थोडंफार शौर्य दाखवायचा आनंद मिळेल -- अं ! --

सुदामः बरंय -- (जातो. मस्की प्रेसिडेंटच्या गळ्यातच पडते.)

मस्कीः केवढे ग्रेट आहात तुम्ही -- आणि नेहमी योग्य तेच करणारे ! -- खरंच ! --
(प्रेसिंडेंट तिला हसत हसत कुरवाळत असताना हे दृश्य संपते. गायकर--गावकर येतात.)

गावकरः भांडवलवादाची दोन मुख्य वैशिष्ट्यं म्हणजे नजीकचे फायदे पाहणं आणि हाव बाळगणं -- यासाठी मग पर्यावरणाचा नाश होणार असेल, ओझोनचं कवच फाटणार असेल आणि त्यामुळं शेवटी सगळी मानवजातच काय पण जीवसृष्टीच नष्ट होण्याची शक्यता असेल तरी भांडवलवाद त्याची चिंता करू शकत नाही --

गायकरः हो, पण काही ना काही सतत मिळवत राहणं हे तर माणसाच्या मनाचंच वैशिष्ट्य आहे -- पैसाच असं नव्हे -- सत्ता, प्रतिष्ठा, न्याय --

गावकरः मार्क्सनं मानवी जीवनातला मुख्य संघर्ष पकडला -- मालक आणि कामगार -- या संघर्षाच्या ज्ञानावर त्यानं हितकारक अर्थशास्त्र उभारून दाखवलं --

गायकरः तो मुख्य संघर्ष नव्हताच ! -- दडपणारे आणि दडपले जाणारे -- हाच खरं तर मुख्य संघर्ष मानायला हवा -- कारण यांतल्या कुठल्यातरी एका भूमिकेशिवाय माणसाचं जगणंच शक्य दिसत नाही -- उदाहरणार्थ घरात ' दडपणारा ' बाहेर ' दडपला जाणारा ' असू शकतो -- सुदामसारखा --

गावकरः ते जाऊं दे -- पूर्वी स्मिथ नावाचा एक अर्थशास्त्रज्ञ होऊन गेला. तो म्हणत असे की कौटुंबिक लेव्हलवर लागणारा धोरणीपणा आणि दूरदृष्टी आणि राज्याच्या लेव्हलवर लागणारा धोरणीपणा आणि दूरदृष्टी यांत काही फरक नसतो !

गायकरः आपल्याआपल्यातले अंतर्गत संघर्ष आणि देशादेशांतले संघर्ष हेही सारखेच असतात ना !

गावकरः अर्थशास्त्रात, अलिकडच्या काळात शोध लागलेलं ' अनिश्चितता ' हे तत्त्व मला फार महत्त्वाचं वाटतं ! ' स्टेशनरी स्टेट कॅन्सेप्ट ' म्हणजे ' बदलविरहित परिस्थिती ' ही संकल्पना मोडीत निघालेली आहे !

गायकरः त्यामुळं काय होईल?

गावकरः विचार करून बघा नं -- इराकमधले अर्थशास्त्रज्ञ आता कसा करतील आर्थिक विचार ! -- हे निर्बंध आणि लौकरच होणारे हल्ले या पार्श्वभूमीवर ! (दोघेही जातात. एका बाजूने जयवंत आणि दुसरीकडून पालव येतात. जयवंत फोन करतात.)

पालवः (फोन घेऊन --) हॅलो -- हो -- पालव -- हां -- बोला, बोला जयवंत ! तुम्ही फारच तुमच्याकडच्या एखाद्या आदिमानवासारखे दिसता हो --

जयवंतः तुमच्यासारखं मर्कटमुख दिसण्यापेक्षा हे माझं कल्चरली जास्त डेव्हलप्ड समजतात इकडे --

पालवः बरं ते जाऊं दे, अयोध्येच्या राममंदिराचं कुठपर्यंत आलं? आराखडाही दाखवत होता तुम्ही?

जयवंतः आता सध्या तो विषय काढायचा नाही -- आम्ही एनडीए चा अजेंडा स्वीकारलेला आहे -- त्याप्रमाणेच काम होणार --

पालवः म्हणजे नैतिकताही झाली आणि शिवाय आपल्या मनात तेच आहे हे सुचवणंही झालं --

जयवंतः आमच्याकडं एक म्हण आहे की वाघावर एकवेळ स्वार होता येईल पण उतरणं अवघड असतं --

पालवः उतरलं की तुम्हालाच खाऊन टाकेल तो, याअर्थी !?

जयवंतः तुमच्या हुशारीबद्दल मला कधीच शंका नव्हती !

पालवः पण वर्षानुवर्षं तुमच्या रक्तामासात भिनलेली गोष्ट तुम्ही सोडायला तयार आहात हे विशेषच आहे !

जयवंतः दुःखावर डागण्या देणं हे काही मैत्रीचं लक्षण नव्हे --

पालवः सॉरी, सॉरी -- पण पुन्हा निवडणुका आल्यावर काय करणार?

जयवंतः सगळं सांगू काय तुम्हाला? याच्यावर खूप विचारमंथन झालेलं आहे ! ' रथयात्रा ' हा शब्द तोच असेल -- आमच्या बऱ्याच लोकांना आवडणारा -- पण आता राममंदिर हा मुद्दा असणार नाही -- निवडणुकीतसुध्दा अजेंडा एनडीएचाच -- म्हणजे युतीशी आम्ही एकनिष्ठ आहोत असं -- म्हणजे पुन्हा मनात राममंदिरही आहेच असं सुचवणं, पण तो मुद्दा सोडून दिलेला आहे असं दाखवणं -- म्हणजे दोन्ही प्रकारची मतं मिळावी हा प्रयत्न --

पालवः सत्तेवर आल्याशिवाय देशाचं भलं करता येत नाही हाच याच्यामागे विचार असणार !

जयवंतः तुमच्यासारखंच !

पालवः किंवा तुमच्या त्या काँग्रेससारखं म्हणा ! पण त्यांना तुम्ही सत्तालोभी म्हणत होता !

जयवंतः कशाला चिमटे काढताय? जरा मोठ्या जबाबदाऱ्या पडल्यावर थोडी मॅच्युरिटी येतेच की !

पालवः पण तुमच्या सवयी अजून त्याच चालू दिसतायत -- कुत्सित, उपरोधिक बोलणं -- विरोधी पक्षात असल्यासारखं ओरडणं, कांगावा करणं -- एकदा सिंहासनावर बसल्यावर या सवयी --

जयवंतः जातील हो हळूहळू -- आम्ही टिकलो पाहिजे -- बहुतेक टिकूच -- त्यांच्याकडे प्रभावी नेतृत्व नाहीय --

पालवः त्यांच्या कमकुवतपणावर विश्वास ठेवण्यापेक्षा स्वतःच्या कर्तृत्वावर विश्वास ठेवा की !

जयवंतः दोन्ही करायचं ! आनंद कमी कशाला करायचा !

पालवः आम्हालाही तुम्हीच टिकावं असंच वाटतंय -- तुम्ही सुधारणा खूप वेगात करताय -- व्यापार खूप वाढेल -- तुमचा -- आमचा -- आमचे बरेच लोकही तिकडे यायला उत्सुक आहेत -- काळजी घ्या पण त्यांची -- योग्य ते संरक्षण द्या -- आणि खाबूगिरी मापात ठेवा -- एकदा तुम्ही -- एकदा ते -- असं नको --

जयवंतः तुम्ही कधीही आमच्याहून जास्त मॅच्युअर !

पालवः ते ठीक आहे --

जयवंतः बरं, इराकचं कुठवर आलंय? आम्हाला तर वाटतंय की नुसत्या निर्बंधांनीच काम होईल --

पालवः तसं नाही जयवंत, दुसरे काही प्रयत्न करायचीही शक्ती नष्ट करायला हवी त्यांची --

जयवंतः म्हणजे?

पालवः तुम्ही आमच्या विश्वासातले म्हणून सांगतोय -- फार मोठा प्लॅन आहे --

जयवंतः म्हणजे?

पालवः सुमारे नव्वद हजार टन एवढे बॉम्ब टाकले जातील ! स्मार्ट बॉम्ब !

जयवंतः बाप रे !

पालवः म्हणजे एकूण विनाशाची शक्ती -- हिरोशिमावर टाकलेल्या अणुबाँबच्या सहापट धरून चला --

जयवंतः आयला, राहणार काय पण तिकडे मग? आणि अचूक वेध घेणारे स्मार्ट बॉम्ब असल्यावर इतके कशाला लागतील?

पालवः काहींची लक्ष्यं चुकतील हो ! हॉस्पिटलवर, शाळेवर असे पडून थोडेतरी वाया जाणारच की !

जयवंतः हॉरिबल !

पालवः दळणवळण आणि वीजयंत्रणा खलास करायची !

जयवंतः लाखांनी माणसं मरतील !

पालवः युनोच्या पाठिंब्यानं होणार आहे सगळं ! तसं नाही होऊ शकलं तरी हे होणारच !

जयवंतः च्यायला, दोन कोटींचा तर देश --

पालवः पण महत्त्वाकांक्षा केवढी ! जगाला वेठीला धरायची ! हे सगळं आम्ही करतोय ते नशीब समजा ! कोण

करू शकतंय नाहीतर हे काम? तेल ही त्यांची नैसर्गिक संपत्ती आहे हे मान्य पण त्याच्या जोरावर हे जगाचे सम्राट व्हायला चालले !

जयवंतः या निमित्तानं तुमचाही कंट्रोल वाढेल एकूणच तेलावर !

पालवः ते आहे म्हणा ! बाकी काय अजून?

जयवंतः एक आहे पण -- काही लोक जे म्हणतात ना की युध्द, महत्त्वाकांक्षा, दुटप्पीपणा हे टाळून माणसाला जगता आलं तर सगळ्याच माणसांना चांगलं जगता येईल -- त्यात काही तथ्य नाही हेच खरं --

पालवः परिपक्वता हो, परिपक्वता बोलतेय हे --

जयवंतः पण याच परिपक्वतेनं आम्ही आमच्या शेजारच्या देशाशी असलेले आमचे प्रश्न सोडवू इच्छितो तर तुम्ही त्याला मोडता घालता --

पालवः नाही, नाही, असं नाही ! ती तुमचीच परिपक्वता ! कुवैत आमचा लाडका आहे हे इराकला कळलं नाही पण तुम्हाला काही गोष्टी कळतात ! ते, म्हणजे तुमचे शेजारी, आमच्यासाठी काय करतात हेही लक्षात घ्यावं लागतं !

जयवंतः आमचं काय मग ?

पालवः तुम्हीही मित्रच की आमचे ! तुम्ही आमची मध्यस्थी नको म्हणता -- राहिलं -- आग्रह धरलाय कधी?

जयवंतः बरं, हे झालं सगळं -- मी फोन करायचं कारण जरा वेगळं आहे --

पालवः बोला --

जयवंतः तुम्हाला सगळ्या जगाची कामं पडलीयत याची मला जाणीव आहे -- तरीही --

पालवः बोला, बोला --

जयवंतः आमच्या इथल्या एका मराठी लेखकाला तुमच्या प्रेसिडेंटना भेटायचंय --

पालवः कशाला? काही देवाणघेवाण असल्याशिवाय प्रेसिडेंट कुणाला भेटत नाहीत -- ' फायदा काय ' -- हा त्यांचा पहिला प्रश्न असतो --

जयवंतः काही नाही, माझ्यासाठी जमवा एवढं -- आमच्या एका माणसाबरोबर पाठवतोय -- बाकीचे तपशील घेतो मी ठरवून तुमच्या ऑफीसकडून --

पालवः प्रभाव कितपत आहे?

जयवंतः तो काहीच प्रश्न नाही -- विरोधकांनाही आम्ही त्यांच्या मनाप्रमाणे संधी देतो -- हे करायचंय --

पालवः फक्त पाच मिनिटं -- पण पुन्हा कृपया असली गळ घालू नका -- अमेरिकेतल्या कलाकारांसाठीसुध्दा ते फारसा वेळ घालवत नाहीत -- आपली लोकशाही आहे -- त्यांना त्यांचं काम करू द्या -- इतकंच म्हणतात -- (क्षणभराने --) आपल्याला त्यांनी खूप वाईट, क्रूर म्हटलं तरी चालेल -- त्यानं दहशतच वाढेल आपली -- असं म्हणतात -- आपल्या लोकशाहीचा हा एक फायदाच आहे -- असं ते म्हणतात --

जयवंतः इतकं काही नाही -- पण देतो पाठवून --

पालवः हं, अच्छा !

जयवंतः अच्छा, गुड डे !

पालवः आमचा गुड डे म्हणजे किमान काही लाखांचं मरण हो !

जयवंतः (हसत --) अच्छा, ठेवतो -- (फोन ठेवतात. पालवही फोन ठेवतात. तोपर्यंत प्रेसिडेंट येऊन बसलेले.)

पालवः जयवंतची एक रिक्वेस्ट मी मान्य केलीय -- तिकडचा एक मराठी लेखक आहे -- जयवंतचा एक माणूस त्याला घेऊन येईल -- फक्त पाच मिनिटं तुम्ही त्याला भेटायचंय --

प्रेसिडेंटः कशाला रे? फायदा काय?

पालवः त्याला जाणून घ्यायचंय काही तुमच्याकडून --

प्रेसिडेंटः अरे इथं लाखांच्या जगण्यामरण्याचे प्रश्न चाललेत आणि काय हे --

पालवः असूं दे -- आता तर डेडलाईन तारीखही देऊन झालीय इराकला -- त्यावेळी काय करायचं याही सगळ्या सूचना देऊन झाल्यायत -- डेडलाईनच्या शेवटच्या तारखेलाच बोलवतो त्याला -- त्या शेवटच्या दिवशी आपल्याला काहीच काम नसेल -- आपण सांगितलेली नुकसानभरपाई कुवैतला देऊन माघार घेणं सुदामला मान्य होणं शक्यच नाही --

प्रेसिडेंटः बरं, बोलाव -- पाचच मिनिटं हं पण --

पालवः निश्चितच ! बरं, आपल्याही देशात, प्रेसिडेंट, पर्यावरण वाचवा म्हणणारे, युध्द नको म्हणणारे, इराकवरचे

निर्बंध म्हणजे त्यांची सामूहिक कत्तल करणारं हत्यारच आहे असं समजणारे -- असे लोक आहेतच.

प्रेसिडेंटः लोकशाहीत शंभर टक्के पाठिंबा अपेक्षितच नसतो पालव ! आणि असं असणंच चांगलं आहे ! म्हणजे आपल्या पूर्ण जनतेच्या संमतीनं काही हे चाललेलं नाही आहे बाबा, जनता तशी चांगली आहे असं चित्र तयार होतं ! म्हणजे मग आपल्या निरपराध लोकांवर कशाला हल्ला करा असा एक सुविचार आपल्या शत्रूंना सूचू शकतो !

पालवः इतके मूर्ख असतील आपले शत्रू? आपल्याला निवडून तर हीच जनता देत असते ! आणि इतकी गंभीर -- म्हटलं तर गुन्हेगारीची -- कामं आपण करत असतानाही ही जनता किरकोळ काही आंदोलनं करण्यापलीकडे काहीही करत नाही !

प्रेसिडेंटः काय करणार? आपल्या आपल्यात युध्द? आपल्याच सैन्याबरोबर? निःशस्त्रपणे?

पालवः त्यामुळं, संधी साधून तेही कधीतरी आपलेही निरपराध लोक खलास करतीलच !

प्रेसिडेंटः निरपराध म्हणजे काय? तुम्ही म्हणता तेच बरोबर आहे ! आपल्याही जनतेला निरपराध समजायचं काहीच कारण नाही ! इराकच्या जनतेला निरपराध म्हणता येईल? एवढा महत्त्वाकांक्षी हुकूमशहा जी जनता स्वीकारते ती निरपराध कशी?

पालवः म्हणजे सगळीकडे लोकांनी आपल्याच देशाच्या राजवटीविरुध्द लढा देत मरत राहिलं पाहिजे का काय? जाऊं द्या -- आपण नुसते बाजू बदलत संवाद बोलतोय --

(गायकर, गावकर येतात. पालव, प्रेसिडेंट जातात.)

गायकरः मला एक सांगा, या एकूण प्रकारात हुक कुठाय?

गावकरः हुक?

गायकरः प्रेक्षकांना अडकवून ठेवण्यासाठी एक उत्सुकतेचा ताणलेला धागा ठेवायची पध्दत असते.

गावकरः हां, हां -- तो हुक? -- तो नाही आला का !?

गायकरः कुठाय?

गावकरः असं कसं? म्हटलं तर नियतीचा खेळ म्हणून बघा, म्हटलं तर एखाद्या देशाचं वाटोळं होण्याची पद्धत म्हणून बघा, म्हटलं तर आर्थिक प्रश्नांना जन्म देणारं माणसाचं मानसिक जग म्हणून बघा -- यांतलं काहीच इंटरेस्टिंग नाही?

गायकरः बरं, पण विनोदाचं काय?

गावकरः इराक-इराण युध्द जे सुमारे आठ वर्षं चाललं, त्यात दहा लाख लोक मरण पावले ! याला तुम्ही विनोदाच्या अंगानं कसं पाहणार? -- हा झाला एक प्रश्न ! पण माणसाच्या एकूण जगण्यातला हा एक दाहक विनोदच नाही का -- हा झाला दुसरा प्रश्न !

गायकरः या युध्दातली हानी कशी भरून काढायची आणि या दरम्यान, कुवैतकडून घेतलेलं सुमारे दीड हजार कोटी डॉलर्सचं कर्ज कसं फेडायचं -- या प्रश्नांवर उपाय म्हणून इराकनं कुवैतवर हल्ला केला ! कुवैतवर आणि तिथल्या तेलावर आपला हक्क स्थापित केला म्हणजे हे प्रश्न आपोआप सुटतील हे गणित होतं !

गावकरः तुम्हाला पाहिजे तीच उत्तरं येतील अशा पध्दतीनं तुम्हाला गणितं सोडवू दिली जात नाहीत ! त्याच गणितांची उत्तरं तुमचाच सर्वनाश करणारी अशीही येऊ शकतात ! जगण्यातले सगळे प्रश्न आर्थिक क्षेत्रावर केंद्रित होतात असं म्हटलं जातं -- याचा तपास घेण्याची उत्सुकताही मृत्यू पावलीय? राजकीय प्रभाव म्हणजे काय याचीही उत्सुकता न बाळगता नुसतं टीव्हीवर क्रिकेटची मॅच बघत बसावं?

गायकरः लोक रोजच्या व्यापतापांनी कंटाळलेले, वैतागलेले, थकलेले असतात. त्यांना डोक्याला ताप नको असतो.

गावकरः मग चाललेल्या सगळ्या गोष्टींकडं दुर्लक्ष करून, आपलं सगळं सुरक्षित, आहे असंच चालेल -- चालत राहील -- असं गृहीत धरून जगत राह्यचं !

गायकरः सगळ्याचं भान ठेवून तरी काय उपयोग आहे -- हाच विचार शेवटी प्रभावी ठरतो ! जाऊं दे आता, मरू तेव्हा मरू -- आत्ता तरी त्यातल्या त्यात सुखानं जगू या -- असा हा प्रकार आहे ! -- सगळी अनिश्चितता मनातनं मान्य आहेच -- म्हणूनच तर ' यही वक्त है करने पूरी आरजू !' असं आहे -- (इथे ' आगे भी जाने ना तू ' -- हे गाणे सुरू होते. या गाण्याच्या पार्श्वभूमीवर निरनिराळ्या शस्त्रास्त्रांची चित्रे, दंगली, युध्दे, अग्निबाण, अणुस्फोट, जखमी पेशंटस् -- अशी चित्रे जात राहतात. यानंतरच्या दृश्यात पालव आणि प्रेसिडेंट बसलेले. काहीतरी बोलताहेत. प्रेसिडेंट ' बरं, बोलवा ' असा हात करतात.)

पालवः (जरा मोठ्या आवाजात --) चला, या, गायकर-गावकर, प्लीज कम इन -- (गायकर - गावकर येतात.)

या, या ! बसा। (दोघेही बसतात.)

दोघेही: नमस्कार !

प्रेसिडेंट: गुड इव्हिनिंग -- हं -- बोला -- बरं, पालव, यांना काही चहापाणी, दारू -- झालंय?

पालव: आपले पाहुणे म्हणतायत, आपली दारू ही श्रीमंतांची दारू आहे -- ती नकोय त्यांना --

प्रेसिडेंट: बरं मग?

पालव: त्यांच्यासाठी इंडियातनं खास मी ' मोसंबी ' नावाची दारू मागवून ठेवलेली आहे -- आता ती इथं आणेपर्यंतचा खर्च पाहता, आता ती इथल्या दारूहूनही आपल्याला महाग पडलीय, हा भाग वेगळा --

प्रेसिडेंट: ते असू दे -- ठीक आहे -- हं -- बोला --

गावकर: तुमची सगळी धोरणं ही गरिबांना अधिक गरीब करणारी आणि त्यांचं जगणं मुश्किल करणारी आहेत -- याबाबत तुमची भूमिका काय?

प्रेसिडेंट: पालव, हे इंटरेस्टिंग आहे -- जरा, प्लीज, मस्कीला द्या ना पाठवून -- आवडेल हे तिला --

पालव: (उठून जात --) पाठवतो -- (जातात.)

प्रेसिडेंट: एक मिनिट हं -- मस्की येऊ द्या -- हे मिनिट मी माझं देतोय तुम्हाला -- तुमचं खर्च करत नाहीय -- (मस्की येते.) हं, मस्की, बस, बस -- हे भारतातले एक मराठी लेखक आहेत -- गरिबांच्या बाबतीत माझी भूमिका काय ते विचारायला आलेत --

मस्की: अय्या ! हाऊ इंटरेस्टिंग ! (हसते. बसते --)

प्रेसिडेंट: तर मिस्टर गावकर, आमच्या देशातही गरीब लोक आहेत, त्यांच्या वस्त्या -- स्लम्स आहेत. या लोकांचं नफा कमावण्यात काहीही योगदान नसतं म्हणून आम्ही त्यांना सुपरफ्ल्युअस म्हणजे बांडगुळं म्हणतो -- याच्यावर उपाय करणं भाग असतं -- त्यासाठी आमची ड्रग कंट्रोल पॉलिसी म्हणजे मादक द्रव्यांना आळा घालणारे कायदे उपयोगी पडतात. यांतल्या बऱ्याच लोकांकडे मारिजुआना हे मादक द्रव्य सापडतं -- स्वतःसाठी किंवा किरकोळ विक्रीसाठी, हे त्यांच्याकडे असतं -- त्या गुन्ह्याखाली आम्ही त्यांना पकडतो आणि तुरुंगात टाकतो. आमच्याकडे सुमारे वीस लाख लोक तुरुंगात आहेत हे मी तुम्हाला सांगू शकतो. आता यातले बहुसंख्य लोक काळे आहेत हा काही माझा गुन्हा नाही. काही लोक म्हणतात की हा एक वर्णभेदाचाच प्रकार आहे -- मी म्हणतो की हे खोटं आहे ! -- दुसरं असं की काही लोक विचारतात की हेच मादक द्रव्य निरनिराळे बँक ऑफिसर्स, कंपन्यांचे मालक यांच्याकडेही असतं की नाही, मग त्यांना का नाही पकडत? उत्तर सरळ आहे -- ते नफा कमावण्यात योगदान देणारे असतात म्हणून ! आता काही लोक असंही म्हणतात की मारिजुआना हे द्रव्य अल्कोहोलपेक्षा म्हणजे दारूपेक्षा खूपच कमी घातक आहे आणि सिगरेटएवढं घातक तर काहीच नाही, मग आम्ही सिगरेट कशी चालू देतो? उत्तर सरळ आहे ! सिगरेटचा व्यापार अब्जावधी डॉलर्सचा आहे -- तो कसा बंद करता येईल ? आमची आर्थिक घडी सगळी विस्कटून टाकावी का आम्ही? आता परवाच आम्ही चीनलाही ठणकावलं -- म्हटलं आमच्या सिगरेटच्या जाहिराती चीनमध्ये दिलखुलासपणे करू द्यायच्या -- नाही तर तुमच्या निर्यातीचं काय करायचं ते आम्हीही बघू -- मान्य केलं त्यांनी -- त्यांच्याकडेही शहाणपण असतंच की -- आपला फक्त त्याच्यावर विश्वास पाहिजे --

मस्की: अय्या । मलाही माहीत नव्हतं हे सगळं -- थोडक्यात पण किती मुद्देसूद ! -- खरंच ! --

प्रेसिडेंट: आणि आमच्या तुरुंगांमध्ये कैद्यांचा अतोनात छळ होतो असा आरोप करतात काहीजण -- अहो आम्हालाही मानवी हक्कांचं शिकवतात काही लोक ! बोला आता !

गावकर: जगातल्या प्रत्येक माणसाला चांगलं जगण्याचा अधिकार असायला हवा असं नाही वाटत तुम्हाला?

प्रेसिडेंट: वाटतं ! पण कसं शक्य होणार -- सांगा ! आता इराकला वाटलं की तोच होईल दादा, मग आम्ही काय करायचं -- होऊ द्यायचं तसं? आणि त्यांचाही दोष नाही -- स्वतःसाठी, स्वतःच्या देशासाठी जास्तीत जास्त मिळवत राहणं -- कमवत राहणं हा तर मनुष्यस्वभावच आहे ! हे नाकारून धोरणं कसली ठरवणार?

गावकर: हा निराशावादी विचार नाही? -- जगात चांगले बदल होत आलेत ते न्यायाच्या चळवळींमुळे -- विषमतेच्या विरोधातल्या कृतींमुळे हे तुम्ही नाकारता?

प्रेसिडेंट: नाही, नाकारत नाही -- पण हे सगळे बदल लक्षात घेऊन कुठल्याही क्षणी जर जगाची परिस्थिती तपासली तर काय दिसतं? एकंदरीत अन्यायांचं प्रमाण आणि तीव्रता कमी झालीय असं दिसतं? की

वाढलीय?

गावकरः तुम्ही -- राज्यकर्त्यांनी -- हितकारक भूमिका घ्यायला हवी --

प्रेसिडेंटः आमचं काय ते आम्ही सांगितलं -- तुमचं सांगा --

गावकरः आम्ही चळवळी करत राहू -- झटत राहू -- यातूनच मानवजात चांगलं जगण्याकडे जाईल -- हा विश्वास आहे आमचा !

प्रेसिडेंटः (उठून, गावकर - गायकरना जरा बाजूला बोलावत --) इकडे या जरा -- (ते जातात --) मस्कीसमोर नको म्हणून -- हं -- तर तुम्ही ज्या काही चळवळी आणि प्रयत्न करताय नं ते एकूणच मानवजातीच्या संदर्भात कसे आहेत ते सांगू का --

गायकरः सांगा ना --

प्रेसिडेंटः हत्तीच्या गांडीत उदबत्तीची काडी -- असे ! दुखायचा तर प्रश्नच नाही -- जाणवणारही नाही !

गायकरः आमच्याकडच्या देशीवादाला तुमचाही पाठिंबा दिसतोय प्रेसिडेंट ! भाषाच सांगतेय !

प्रेसिडेंटः या आता इकडे ! (पुन्हा मूळ जागी जातात.)

मस्कीः मी एक प्रश्न विचारू का यांना?

प्रेसिडेंटः अगं विचार -- खरं तर यांची पाच मिनिटं संपलीयत -- पण तुझ्यासाठी -- विचार --

मस्कीः (गावकरना --) मिस्टर गावकर तुम्हाला असं तर वाटत नाही की आजिबातच क्रूरपणा नाही असा माणूस असू शकेल? मग तर मला माझ्या सगळ्या आवडीनिवडीच बदलाव्या लागतील !

गावकरः मी सामाजिक न्यायाचं बोलतोय !

मस्कीः तेच ! क्रूरपणाच नाही अशी माणसं असल्याशिवाय --

प्रेसिडेंटः (मस्कीला चापट मारून --) आयला, फिलॉसॉफरच झालीस की तू मस्की -- (हसतात --)

पालवः (घाईघाईने प्रवेश करत --) प्रेसिडेंट ते जाऊ द्या आता सगळं ! -- डेडलाईन संपली आहे -- बॉम्बिंग सुरू झालंय -- लाईव्ह टेलेकास्ट सुरू करतो -- (रिमोटने टीव्ही चालू करतात. बॉम्बिंगचे आवाज... आवाज वाढत जातात... सगळे बघताहेत... गावकर फारच व्यथित ...)

-- अंक पहिला समाप्त --

इराक
-- अंक दुसरा --

(गायकर, गावकर येतात.)

गायकरः कुठे कुठे, कसा कसा लढा देणार? आता हे गावकर -- सर्वधर्मसमभाववादी -- आम्हाला धर्मवादी म्हणून खिजवणारे ! हे जातीयवादी नाहीत? अर्थकेंद्र आणि सत्ताकेंद्र आपल्या जातीकडे राहतील हे यांनी वर्षानुवर्षं पाहिलं नाही? आपले सगेसोयरे, नातेवाईक, मित्र यांचे फायदे यांनी बघितले नाहीत? कंत्राटं कुणाला मिळाली? भरभराट कुणाची झाली?

गावकरः ज्या जातीची लोकसंख्या त्या त्या भागात जास्त त्यांना संधी त्या त्या प्रमाणात मिळणारच ना !

गायकरः विषय जातीवर्चस्वाचा आहे -- नुसता प्रमाणाचा नाही ! जात न बघता संधी मिळाल्या का? दोन वेगवेगळ्या जातींची माणसं असतील तेव्हा निवड कशी केली गेली?

गावकरः पण याला कुणाची हरकत नसते, एवढं तर सगळ्यांना मान्यच असतं ! निवडणुकांतही जातीधर्मांची गणितं मांडावी लागतातच !

गायकरः मग आम्हाला तत्त्वज्ञान कशाला शिकवता? आमचा हिंदुत्ववाद तर तुमच्या जातीवादापेक्षा खूपच विशाल दृष्टिकोणाचा आहे !

गावकरः दुसऱ्या धर्माविरुध्द संघटन होतं हे ! सगळेच आपले समान दर्जाचे नागरिक असतात !

गायकरः जातीवादात हा दोष नाही का? आणि एका इतिहासाच्या आधारावर ब्राम्हणांना शत्रू मानलेलं चालतं तर तशाच आणखी एका इतिहासाच्या आधारावर आम्ही परधर्मीयांविरुध्द संघटन केलं तर काय होतं? आम्ही फॅसिस्ट आणि तुम्ही पुरोगामी कसे?

गावकरः आम्ही अशा प्रकारचं संकुचित तत्त्वज्ञान कधीही स्वीकारलं नाही !

गायकरः पण वागलात तसे ! तेवढा मात्र आमचा भोळेपणा मान्य ! तो आम्ही आता सुधारू ! मनात वेगळे हेतू ठेवून तत्त्वज्ञान मोठं बोलायचं -- हे आम्हीही यापुढे जमवू !

गावकरः त्या त्या भागातल्या बहुसंख्य लोकांना सुरक्षित वाटणं महत्त्वाचं असतं !

गायकरः आमचं तेच म्हणणं आहे !

गावकरः आज काय शंभर वेळा अथर्वशीर्ष म्हणून आलाय का काय? गाडी जोरात चाललीय एकदम !

गायकरः नुसत्या मोठ्या गप्पांचा काही उपयोग नसतो ! हिटलरनं ज्यूंचा छळ केला हे वाईट झालं, पण ज्यूंनी तीस लाख पॅलेस्टिनींना देशोधडीला लावणं चांगलं कसं? आणि तेही अमेरिकेच्या पाठिंब्यानं? अमेरिकेच्या राजकारणावर ज्यू लॉबीचा बराच प्रभाव आहे -- हे निरर्थक आहे?

गावकरः बरं मग?

गायकरः मग काही नाही ! सगळ्यांकडे वरवर बोलायचा -- माणुसकीचा, तत्त्वज्ञानाचा एक अजेंडा वेगळा असतो आणि मनातला छुपा अजेंडा वेगळाच असतो ! आम्ही या बाबतीत जरा कच्चे पडलो ! ती चूक दुरुस्त करू ! आम्ही मनातलाच अजेंडा बाहेरही बोलत राहिलो ! (प्रेसिडेंट आणि पालव येऊन बसतात.)

गावकरः इराक हा खरं तर आपला मित्र -- बांगला देश युध्दाच्या वेळी किंवा काश्मिर प्रश्नाच्या बाबतीत हा देश नेहमी आपलं समर्थन करत होता, पण त्या देशावर सध्या इतका प्रचंड अन्याय चालू असताना तुम्ही एक अवाक्षर बोलत नाही !

गायकरः जाहीर बोलत नाही ! आतून आम्ही त्यांना आपली सहानुभूती सांगितली आहे आणि आपल्या नाइलाजाची कारणंही पटवून दिली आहेत ! शिवाय युनोच्या पध्दतीनंच चाललंय सगळं !

गावकरः म्हणजे तीच जुनी पद्धत ! आणि आम्ही धर्मनिरपेक्षतेचं बोलणारे अल्पसंख्याकांचा अनुनय करतो नाही का? मग तुम्ही करता ते काय म्हणायचं? आम्ही काही म्हणायची गरजच नाही ! तुमचेच पाठीराखे तुम्हाला जाहीर लाथा घालतायत !

गायकरः चुका दुरुस्त करायला काय बंदी आहे काय? आमच्या मनात काय आहे हे आता पुरेसं एस्टॅब्लिश झालं आहे, आता आम्हालाही मोठंमोठं बोलायला -- वागायला काहीच हरकत नाही ! मनात काय आहे हे माहीत असल्यानं आमचे पाठीराखे टिकून राहतीलच आणि बोलणं मोठं ठेवल्यानं इतरही काही लोक

आमच्या बाजूला येतील !

पालवः हे यांचं ऐकल्यावर प्रेसिडेंट, मला आपल्या सुदामच्या एका ऑब्जेक्शनची आठवण येते. इराक आणि तुर्कस्तान यांचे भूभाग बळकावून कुर्द लोकांना त्यांचा स्वतःचा देश स्थापन करायचा होता, ही तर फॅक्टच होती. सुदाम काय म्हणाला होता की आम्ही कुर्द लोकांवर हल्ले करतो म्हणून इराकच्या उत्तरेतला विभाग तुम्ही ' नो फ्लाय झोन ' -- विमानांना बंदी असलेला -- ठेवला होता, पण त्याच भागात तुर्कस्तानची विमानं येऊन कुर्द लोकांवर बॉंबफेक करत होती तेव्हा तुम्ही डोळे मिटून बसलात ! तेव्हा कुर्द लोकांचं रक्षण कुठे गेलं? त्याचं म्हणणं, त्यांना त्रास न पडता परस्पर कुर्द लोक मारले जात होते हे बरंच होतं पण हे त्यांना त्यांची दहशत बसावी अशा पध्दतीनं करायचं होतं एवढंच ! त्यानं तत्त्वाच्या अंगानं विचार केल्यामुळं तो असा गोंधळला ।

प्रेसिडेंटः म्हणूनच तत्त्वाबित्त्वाचा विचार फार करूच नये ! आपला एक सेनाधिकारी मला भेटला होता -- त्याचे काही सैनिक सुदामच्या लोकांनी मारले होते ! याचा त्याला सूड घ्यायचा होता ! म्हटलं वेडा आहेस ! त्यांना मार पण सूड हे तत्त्व ठेवू नकोस ! इतक्या उंचीवर आपले विचार पोचल्यानंतर पुन्हा खाली कुठल्याही तत्त्वाकडे येणं योग्य होणार नाही !

गावकरः थोडाफार दुटप्पीपणा केला तरीही न्यायासाठी चांगलं वागावंच लागेल !

गायकरः हे असले न्यायाबियाचे प्रश्न महत्त्वाचे म्हणू नकोस वेड्या ! मुळात, आर्थिक प्रश्नच खरे महत्त्वाचे असतात, असंच म्हणत राहा ! नाहीतर लोक तुला प्रतिगामी म्हणतील ! आमचेही प्रयत्न यापुढे पुरोगामी म्हणवून घेण्याचेच राहणार आहेत. आम्हीही आर्थिक विकास हेच आता आमच्या प्रचाराचं केंद्र ठेवणार आहे !

प्रेसिडेंटः पालव, आपल्याला ज्या वेळी जसं वाटेल तसं वागणं याशिवाय आपण काय करू शकतो? सगळ्यांच्याच वागण्यात, अंतर्विरोध असतात हे आता सगळ्यांनाच समजतं ! हे आता फार कोणी मनावर घेत नाही ।

गावकरः तुम्ही तुमच्या पाठीराख्यांची फार मोठ्या प्रमाणावर फसवणूक केलीय -- आमचं तसं तरी नाही ! -- आधी राममंदीर म्हणायचं आणि मग टोटली ते सोडून द्यायचं -- असलं तरी आम्ही करत नाही !

गायकरः मुळात ' टोटली ' हा शब्द चुकीचा आहे. नीट संधी मिळेपर्यंत -- असं खरं तर ते आहे. आतून आमच्या लोकांना आम्ही हे समजावून देतच असतो ! (इकडे जयवंत आणि पंतप्रधान येतात.)

जयवंतः (फोन करतात, पालव घेतात, मग --) आता ते आदिमानव आणि मर्कटमुख नको, जरा दुसरं बोलतो --

पालवः हं, बोला -- (इथं गायकर, गावकर जातात.)

जयवंतः तुम्ही आणि तुमचे प्रेसिडेंट यांचे सुमारे दहाबारा वर्षांपूर्वीचे फोटो घ्या आणि त्या फोटोंजवळ तुमचे आताचे फोटो ठेवा -- फरक दिसेल ! तुमचे चेहरे काटेरी झालेत !

पालवः (प्रेसिडेंटना --) जयवंत बोलतोय -- गेल्या काही वर्षांत आपले चेहरे काटेरी झालेत म्हणतोय --

प्रेसिडेंटः (पालवना --) त्याला म्हणावं ' कॉंटा लगा ' याचा अर्थ समजून घ्यायचाय का म्हणावं !

पालवः (फोनवर --) ' कॉंटा लगा ' चा अर्थ हवाय का म्हणतायत प्रेसिडेंट !

जयवंतः आयला वेडे का काय तुम्ही -- त्यांना कशाला सांगितलं ! तुमच्यापुरतं ठेवा -- आमच्याकडे हिंदी सिनेमात व्हिलन वेगळा ओळखू यावा असा त्याचा मेकप करतात -- तुम्ही दोघं विदाऊट मेकप तसे दिसताय हल्ली ! पापं वाढत चालली तुमची ! बाहेरची सोडा ! तुमच्याच डोक्यांतली ! हिंदू तत्त्वज्ञान याला कर्म म्हणतं !

प्रेसिडेंटः पालव, फोन ठेवा खाली -- मला येतंय सगळं ऐकू -- त्याला म्हणावं, पंचावन्न-साठीच्या पुढची सगळीच माणसं व्हिलन दिसत असतात -- आम्ही आता सगळ्यांचे बॉस आहोत तर ते आमच्या चेहऱ्यांवरून ओळखू आलेलं चागलंच आहे !

जयवंतः अहो प्रेसिडेंट, हेही ऐकलं काय तुम्ही? बापरे ! हे सगळं का बोलतोय तर आम्हाला तुमचे क्लास लावायचेत ! एकलव्याप्रमाणे ऑलरेडी आम्ही तुम्हाला गुरू मानलेलंच आहे !

पंतः नमस्कार हो प्रेसिडेंट !

प्रेसिडेंटः नमस्कार ! तुमचे मोठे मित्र -- रशियन्स -- कोलमडून गेलेत ! पॉलिसी बदला आता !

पंतः अहो प्रेसिडेंट, रूळ बदलताना गाडी एका रुळावरून दुसऱ्या रुळावर टुणकन उडी मारून जाते का? गाडी रूळ बदलतेय हे दिसतंय ना तुम्हाला?

प्रेसिडेंटः ठीक आहे, ठीक आहे ! या तुम्ही दोघंही एकदा गप्पा मारायला ! मजा करू !

पंतः तुमचं आमंत्रण आम्ही स्वीकारतोय ! उद्या ही बातमीच देतो ! आमच्याही मनात आहेच !

प्रेसिडेंटः असू द्या तुमच्या मनात -- आमच्यासारखं व्हायचं -- पण सध्या तरी कुणीच नाही ! आमचा देश पॉवरफुल, आमची अर्थव्यवस्था पॉवरफुल ! अहो आज सगळ्या जगाच्या मानवी हक्कांची काळजी घ्यायची जबाबदारी आम्ही पेलू शकतो की नाही ! नुसतं ' वर्चस्व ' नव्हे, पंत, ' आर्थिक वर्चस्व ' पाहिजे ! त्याशिवाय जगाचं भलं करायची संधी कुणाला मिळत नसते !

पंतः आम्हाला तर वाटतं की याची गरजच पडू नये ! शांतता असावी !

प्रेसिडेंटः चुकताय तुम्ही ! अशी टोकाची शांततावादी भूमिका काय कामाची ? अशी भूमिका म्हणजे तर भूमिकेसकट आपली ओळखच विसरून जावं लागेल ! जगाकडं डोळे उघडून पाहा ! तुम्ही म्हणता असं जगता येईल? नाही ना? मग? यासाठीच प्रत्येकानं शांततावादी राहून युध्दही करायला हवंच ! वेगवेगळ्या प्रकारच्या वेडेपणाचा अंश प्रत्येकात असायलाच हवा -- त्याशिवाय काय किंमत राहील त्याची या जगात? विज्डम कॅन नेव्हर बी ॲब्सोल्यूट ! एकमेकांतले संबंध संघर्षमय नसतील तर ते आहेत हेही कळणार नाही ! नाही त्या तत्त्वज्ञानाच्या मागं लागून काय उपयोग आहे? भौतिक सत्य नाकारू नका !

पंतः हेही चिंतन चालू असतं म्हणजे तुमचं ।

प्रेसिडेंटः अहो, चला, मी मान्य करतो की तुमचाही देश मोठा आहे, पॉवरफुल आहे -- आपण दोघंही मानवजातीच्या हितासाठी समजा एकमेकांच्या विरुध्द दिशांनी कटिबध्द आहोत -- यातून काय सिध्द होतं? एकमेकांच्या विरुध्द दिशांनी जाणाऱ्या विचारांतही मानवजातीचं हित असू शकतं ! अशी गंमत आहे ही !

पंतः आम्हाला काय वाटतं की समजा, चीन, रशिया, तुम्ही हे मोठे आहात की नाही? मुख्य म्हणजे अण्वस्त्रधारी आहात ! आम्हीही आहोत म्हणा ! तर हे सगळे एकमेकांना भिऊन एकमेकांशी चांगले वागतात की नाही? तर ते चांगलं वागणं तसंच चालू ठेवायचं आणि त्यातलं एकमेकांच्या भीतीचं दडपण घालवण्यासाठी अण्वस्त्रं सगळी नष्ट करायची ! -- असं नाही होऊ शकणार?

प्रेसिडेंटः मग तर काय, किरकोळ, किरकोळ देशही चांगलं वागतील !

पंतः मग तर छानच ना?!

प्रेसिडेंटः मग आमचं चांगलं वागणं आणि त्यांचं चांगलं वागणं यांत फरक काय राहणार मग? निरर्थक होईल सगळं !

पंतः आम्हाला प्रेसिडेंट, हिंदुत्ववाद असा पटकन सोडता येणार नाही ! लक्षात घ्या ! हिंदुत्ववाद वर्चस्ववाद नाकारतो !

प्रेसिडेंटः तुम्ही एवढ्या मोठ्या चिंता नका करू एवढ्यात ! सबंध जगाच्या व्यापारात तुमचा हिस्सा किती? फक्त अर्धा टक्का !

पंतः तेच म्हणतोय ! तो हिस्सा बऱ्यापैकी वाढेपर्यंत तरी आम्हाला हिदुत्ववादाशिवाय पर्याय नाही !

प्रेसिडेंटः तत्त्वज्ञान बोलतो आपण सगळेच, पण सदासर्वकाळ आणि सगळीकडे आपल्या आचरणात राहील असं तत्त्वज्ञान कुणाकडेच नाहीय । टिकाऊ काहीच नाहीय । बोला काहीही, आपलं चाललंय एकच, ते म्हणजे दुटप्पी असणं -- एवढं लक्षात ठेवा ! आता संजय गांधी हा एके काळी तुमच्या पक्षाचा नंबर एकचा शत्रू होता -- त्याची बायको मेनका आणि मुलगा वरुण आज तुमच्या पक्षात आहेत ! राजीव गांधींच्या हत्येत तो गॉगलवाला करुणानिधी इनडायरेक्टली इन्व्हॉल्व्हड आहे असं लोक म्हणत होते -- आज, राजीवच्या पत्नी सोनिया गांधी त्याच्याशी एकोपा साधतायत !

पंतः राजकारण, प्रेम आणि युध्द ! यांत सगळं माफ असतं !

प्रेसिडेंटः करप्ट सगळं ! करप्ट ! असावंच लागेल ! हेरगिरी, दुसऱ्यांचे उमेदवार फोडणे, पक्षफंड उभा करणे, कार्यकर्ते सांभाळणे, पुढल्या निवडणुकांसाठी बेगमी करणे, आपल्या दहा पिढ्यांची बेगमी करणे -- यांचे कुठं कायदेशीर रकाने असू शकतात का? पण तुमच्या देशातले लोकही मान्य करायला लागलेत हे सगळं ! हिंदुत्ववादामुळं सत्य कळायला फार वेळ लागतो ! नाइलाज ! ते सगळं द्या सोडून ! हजारो वर्षांत माणूस कुठल्याही धर्माप्रमाणे जगू शकलेला नाही। आमचंच करेक्ट आहे ! आणि आमचं सगळं विज्डम एका दिवसात काढून नका घेऊ ! बरंय आता । भेटू !

पंतः बरंय, बरंय, नमस्कार ! (प्रेसिडेंट आणि पालव जातात -- गावकर, गायकर येतात.)

गावकरः या भोसडीच्यांच्या देशात जगातल्या संपत्तीच्या निम्मी संपत्ती आहे म्हणतात ! ही संपत्ती मोजतात कशी ते काही मला माहीत नाही ! आणि जगाच्या लोकसंख्येच्या फक्त सात टक्के लोकसंख्या तिथे आहे. त्यातले

दोन टक्के गरीबच आहेत ! -- म्हणजे सुमारे ५-६ टक्के लोकांच्या हातात जगातली निम्मी संपत्ती आहे !

गायकरः हे वाढतच जाण्याची शक्यता आहे ! शस्त्रास्त्रं, मोटारगाड्या, इलेक्ट्रॉनिक वस्तू, कॉम्प्यूटर्स, विमानं, जहाजं अशा उच्च तंत्रज्ञानाच्या वस्तूंचं उत्पादन हे करतात ! शिवाय शेतीमाल आहेच ! चहूंबाजूंनी चांदीच चांदी ! आणि हो, तेलही !

गावकरः यांच्याच देशात काही लोक असे आहेत की ते म्हणतायत, युध्दखोरी नको, अण्वस्त्रं नष्ट करू या आणि शस्त्रास्त्रांचा व्यापार थांबवू या ! तर हे नेते भडवे काय म्हणतात, असं वाटणाऱ्यांना देशद्रोही का म्हणू नये? त्यांच्या सूचना म्हणजे देशाला नुसतं गरीबच नव्हे तर मऊ मांजर बनवतील !

पंतः जयवंत, त्या गावकरला काही कळतं का हो? नुसती चांगली तत्त्वं, चांगले विचार आपण बाळगतो म्हणजे आपण फार श्रेष्ठ आहोत असं समजतोय तो !

जयवंतः त्यांना बोलू देणं आणि आपण योग्य ते कर्म करत राहणं एवढंच आपण करू शकतो ! अशा चांगल्या विचारांच्या चळवळी करून इथं स्वर्ग अवतरू शकेल असं त्यांना वाटतं !

पंतः मुळात खरंच आपल्यापेक्षा ते लोक इतके वेगळे असतात का? की त्यांना आत्मप्रौढी आवडते इतकंच आहे?

जयवंतः आत्मप्रौढीच ! काही समाजसुधारणा होत राहतात तर त्यांना वाटतं आता आख्खा माणूसच शहाणा होईल ! एक समाजसुधारणा घडेपर्यंत दुसऱ्या हजार अन्याय्य गोष्टी अस्तित्वात आलेल्या असतात हे त्यांना कळत नाही ! आणि या विषयावर जास्त बोलून उपयोग नाही, कारण मग ते पुन्हा धर्माकडे जाईल ! त्यांनाही ते नको आहे आणि आपल्यालाही ! ते बुद्धिमाण्यवादी आणि आपण सत्ताप्रामाण्यावादी ! दोघंही भौतिकच !

पंतः पर्फेक्ट ! पण धर्माचं बोलत राह्यचंच बरं का ! चला ! (ते दोघे जातात -- गावकर, गायकर येतात.)

गावकरः काळ मागेपुढे झाला तरी फरक काय पडायचाय? पुढारी तेच धरून चालू.

गायकरः सात वर्षं गेली. मध्यंतरीच्या काळात प्रेसिडेंट-मस्की प्रकरण जगभर गाजलं ! त्या खतरनाक मुलीनं प्रेसिडेंटची सालटी काढली ! तिचे आणि प्रेसिडेंटचे संबंध हे तिनं जाहीर आरोपांचे आणि चौकशीचे विषय केले ! तिला आता तिची किंमत वसूल करायची होती ! पण प्रेसिडेंटनीही धाडसीपणाचा आणि धीरोदात्तपणाचा एक आदर्श पेश केला ! तासंतास चालणारी प्रश्नोत्तरं धीरानं पार पाडली ! न्यायाची बूज राखणंही आवश्यकच होतं ! प्रेसिडेंटच्या पत्नीनंही त्यांना या अवघड काळात साथ दिली ! मस्कीच्या जीवनावर आता एक पुस्तक प्रकाशित होणार असून त्याची कोट्यवधी डॉलर्सची उलाढाल अपेक्षित आहे ! असो. आणि हो, इकडची सात वर्षं ! एक्क्याण्णव साली इराकवर बॉम्बिंग झालं -- एका नांदत्या, प्रगतिपथावरच्या देशाची वाट लागली ! म्हणजे बरीचशी वाट लागली ! आधीपासूनच चालू असलेले निर्बंध पुढेही चालूच होते ! अठ्ठयाण्णव साल आलं !

गावकरः आता पुन्हा इराकला मूळपदाला कधीच येऊ द्यायचं नव्हतं ! नाहीतर काय हो, युध्दावर केलेला इतका प्रचंड खर्च वायाच म्हणावा लागला असता ! ' हाल ' या शब्दाचा अर्थ किती वाईट असू शकेल तेवढं झालं ! आता आणखी एक प्रस्ताव निघाला ! इराकवर सतत नजर हवी ! नाइलाजानं सुदाम पुन्हा प्रेसिडेंटना भेटायला आला -- (दोघेही जातात. पालव आणि प्रेसिडेंट येतात. बसतात. काही क्षण शांतता.)

पालवः आलाय, हॉटेलात आहे -- दारू, जेवण काही नकोच म्हणत होता, मग जेवण घ्यायला तयार झाला --

प्रेसिडेंटः पोषाख कुठला आहे?

पालवः लष्करी नाही -- साधा झब्बालेंगा -- चेहरा सगळा खलास झालाय --

प्रेसिडेंटः हं --

पालवः बरोबर त्याचा एकच सहकारी आहे -- पण इकडे एकटाच येतो म्हणलाय --

प्रेसिडेंटः हं --

पालवः आता मस्की नाहीय ते एक बरंय ! -- या वेळी तुम्ही तिला बोलावलं असतं तर फार क्रूर वाटलं असतं त्याला ! चेष्टा वाटली असती !

प्रेसिडेंटः हं -- (दोन क्षण शांततेनंतर --) त्या पोरीनं एक चांगलाच धडा दिला -- तिच्यायला !

पालवः मला ती मुलगी खतरनाक वाटत होतीच -- मी तुम्हाला सांगितलंही होतं -- पण तुम्हाला मधनं मधनं आनंदाचे क्षणही हवेतच हेही पटत होतं ! --

प्रेसिडेंटः ते तर आहेच -- प्रत्येक गोष्टीची किंमत मोजावी लागते हेच खरं --

पालवः (क्षणभरानं --) कधीकधी असं मनात येतं प्रेसिडेंट, की जगात सगळ्यांत पॉवरफुल असणं म्हणजे जर हे असेल आयुष्य -- असलं -- तर काय अर्थ आहे या सगळ्याला?

प्रेसिडेंटः मग दुसरा कुणीतरी होईल पॉवरफुल -- आपल्याला चेपेल -- त्यात तरी काय अर्थ असेल?

पालवः (हळू आवाजात --) आलाय तो ! (क्षणभराने सुदाम येतो. पालव अदबीने त्याला बसवतात.)

सुदामः एवढं बास नाही झालं? हे काय नवीन?

प्रेसिडेंटः अरे हो, या, बसा, पाणी घ्या -- दारू मागवू?

सुदामः ते झालंय सगळं ! -- मुद्याचं बोलू या -- आणि हे अहोजाहो कसं काय नवीन ?

प्रेसिडेंट : पूर्वीसारखी आपुलकी जाणवत नाहीय तुमच्या वागण्यात, म्हणून !

सुदाम : (संतापून --) आपुलकी ?

पालवः रागानं नको -- शांतपणेच बोलू या -- शांतपणे --

प्रेसिडेंटः हे बघा सुदाम, कुठलीच तत्त्वं मनात आणायची नाहीत असं म्हणजे आमच्यासारखं मॅच्युरिटीनं जगायला फार मोठी पॉवर लागते ! -- ते तर तुम्हाला शक्य नाही ! मग ' सूड ' हे तत्त्व तुमच्या डोक्यात येणारच नाही -- असं कसं शक्य आहे? साहजिकच आहे ना ते ! डोक्यात येणं !

सुदामः साधं जिवंत राह्यची ताकदही संपत आलीय आमची -- आम्ही कसला सूड घेणार?

प्रेसिडेंटः जिवंत आहात ना पण -- बरेचसे? राग, लोभ, सूडभावना हे काहीच नसेल तर तो माणूस मेला आहे किंवा वेडा झाला आहे असं समजावं !

सुदामः पाच वर्षांच्या आतली मुलं -- पाच लाखांहून जास्त -- तुझ्या नीचपणामुळं मेलीयत आमची फोदरीच्या ! (क्षणभर शांतता.)

प्रेसिडेंटः शिव्या दे तू -- जिवंतपणाचं लक्षण आहे ते !

सुदामः आपल्या मुलाची किंवा मुलीची प्राणज्योत मालवताना काहीही करू न शकणारे आणि बघत बसण्याशिवाय पर्यायच नसलेले आईबाप हे तर आमच्याकडे घरोघरी दिसणारं चित्र झालंय ! तुमच्या बॉम्बवर्षावात तर किती माणसं मेली याची गणतीच नाही रे मादरचोद !

प्रेसिडेंटः मग आता आईघाल्या, मला सांग, तू कुर्द लोक मारलेस ते का रे झवाड्या? त्या लोकांना काय आनंद देण्याचं काम चाललं होतं तुझं?

सुदामः रस्ते, पूल उद्ध्वस्त झालेयत, वीजकेंद्रं नष्ट झालीयत, सांडपाण्याची प्रक्रिया करणारी यंत्रणा बरबाद झालीय, संपर्कयंत्रणा कोलमडलीय, इस्पितळं, शाळा मातीत गेल्यायत, प्यायला चांगलं - शुध्द पाणी नाहीय, औषधं नाहीयत, अन्न मिळत नाहीय आणि आजारी माणसं नुसतीच तडफडत पडलीयत -- हे तुझे मानवी हक्क का रे च्युतमारीच्या?। वर तोंड करून जगाला तत्त्वज्ञान शिकवत फिरतोस की रे अक्करमाशा !

प्रेसिडेंटः पालव, रेस्टलेस होऊ नका -- शिव्यांचा वापर होणार ! -- एकमेकांना त्रास देऊ शकणारी दोन सज्जन माणसं समोरासमोर आल्यावर असं थोडंसं होणारच ! डोंट वरी ! किती झालं तरी सुदाम आपला मित्र होता -- म्हणजे आहेच म्हणेन मी -- अजूनही ! आणि सुदाम, आमच्याकडे तर लोकशाही आहे -- याच्या उलट तुझ्याकडे आहे हुकूमशाही ! तुझ्या विरोधात जाणाऱ्या लोकांना तू काय करतोस रे शिंदळीच्या? ।

सुदामः लहान लहान मुलं मारतोयस तू भोसडीच्या, हलकटा !

प्रेसिडेंटः सुदाम तुझा बॅलन्स जातोय ! गरज पडल्यास आपण दोघेही कितीही क्रूर, अमानुष होऊ शकतो ! दॅट इज लाईफ ! लाईफची आपली समज एकच आहे सुदाम !

सुदामः तुझी ती ऑईल फॉर फूड योजना ! आलेल्या पैशातनं आधी, ठरल्याप्रमाणे, कुवैतला नुकसान भरपाई द्यायची, युनोच्या आमच्यासाठी होणाऱ्या खर्चातला भाग द्यायचा आणि मग उरलेल्या रकमेत आम्ही काय घ्यायचं हे तुमची कमिटी ठरवणार -- बरीच कागदपत्रं तयार करत -- वेळ काढत ! -- आमच्या लोकांना अन्नासारख्या अत्यावश्यक गोष्टी मिळाव्यात यासाठी आहे ना रे ही योजना राक्षसा? तुझ्याइतक्या विषारी मेंदूचा दुष्ट माणूस मानवजातीत कधीच निर्माण झाला नसेल !

प्रेसिडेंटः अरे, तू तोडू शकशील माझा विक्रम, फक्त पॉवर पाहिजे रे वेडपटा, त्यात तू कमी पडतोयस ! हरकत नाही, प्रयत्न करत राहा !

पालवः प्रेसिडेंट, अशी शिव्यागाळी आणि वादावादी करून काय निघणार आहे त्यातून? नीट कामाचं बोलू या ना

त्यापेक्षा ! काय सुदाम !

प्रेसिडेंटः याच्याजवळ काही शस्त्रबिस्त्र नाही, ही तपासणी इथं प्रवेश करण्याआधी झालीय ना? शिवाय एक सेकंदात, याला बदडून काढायची योजना मी अंमलात आणू शकतो ! तर असू दे ! बोल, सुदाम, बोल, बोल तू ।

(पालव तटस्थ बसून --)

सुदामः तू नीच माणूस आहेस !

प्रेसिडेंटः आता इराणबरोबरच्या युध्दात आम्हीच तुला सपोर्ट दिला -- रासायनिक हत्यारं तयार करण्यासाठी सगळं मटेरियल पुरवलं -- हे मान्य, पण अशा रासायनिक हत्यारांचा उपयोग करताना तुझं काळीज काय प्रेमानं ओथंबलेलं होतं का रे भोसडीच्या?

सुदामः आगळीक त्यांची होती !

प्रेसिडेंटः आगळीक त्यांची होती असं दिसण्यासाठी काय करायचं, हे कारस्थान तू आणि मी दोघांनी मिळूनच रचलं होतं, त्यामुळं, आगळीक त्यांची होती हे मलाही मान्यच आहे ! पण आगळीक त्यांची होती हे तू मला सांगतोयस काय रे च्युत्तड?

सुदामः आपला देश सुरक्षित राहावा असं वाटण्यात काय चूक आहे?

प्रेसिडेंटः अरे, भीती ही प्रत्येकाला असते बाबा ! तुला काय वाटतं आम्हाला भीती नाही? थोडाही आक्रमकपणा ज्याच्या अंगात आहे त्याला भीतीचा प्रॉब्लेम असणारच ! भीतीच नाही तर कसलं जगणं ते !

सुदामः कुवैतनं आमच्या रुमेलातल्या तेलविहिरींतलं तेल चोरलं होतं हे तुलाही मान्य आहे आणि इराणनं आमचे परराष्ट्रमंत्री अझिज यांचा खून करायचा प्रत्न केला हेही तुला मान्य आहे !

प्रेसिडेंटः अरे तू मित्र असताना आणि तुझ्याकडून काही गोष्टी साध्य करून घ्यायच्या म्हणून त्या त्या वेळी मान्य केलेलं आजही मला मान्यच आहे, तो प्रश्न नाही ! पण त्या आधारावर तू आर्ग्युमेंट नको करूस -- निदान माझ्याशी तरी ! तुझ्या गांडीवरची रेघ न रेघ मला माहिती आहे !

सुदामः आणि तुझं आणखी एक -- ' दुहेरी उपयोगा ' चं तत्त्व ! दुहेरी उपयोग होऊ शकेल अशा वस्तू आमच्याकडे जाऊ द्यायच्या नाहीत ! याखाली, तू मुलांना शाळेत लागणाऱ्या शिस्पेन्सिली पाठवणं बंद केलंस भांचोद ! का तर त्या पेन्सिलीतलं शिसं काढून त्याचा आम्ही आमच्या विमानांवर थर देऊ आणि त्यामुळं ती विमानं तुमच्या रडारवर दिसणार नाहीत ! विमानं शिल्लक तरी आहेत का रे माकड्या आमच्याकडे? ।

प्रेसिडेंटः आमच्या हेरखात्याचा रिपोर्ट आहे बाबा तसा ! कुठंतरी गुप्त जागी तुम्ही विमानं लपवलेली आहेत !

सुदामः तुझं हेर खातं ! अरे बाराच्या, तुझ्या हेरखात्याकडून तुला हवा तसा रिपोर्ट मिळू शकणार नाही का? !

प्रेसिडेंटः आपण एकमेकांवर अजिबातच विश्वास ठेवायचा नाही असं करून कसं चालेल मित्रा !

सुदामः ' मित्रा ' ही पण शिवीच वाटतेय मला !

प्रेसिडेंटः च्यायला, दोन कोटींचा पण नाही तुझा देश, पण टिवटिव फार ! परमेश्वरानं दिलेली तेलाची देणगी तू स्वतःचीच समजून चालायला लागलास ! आहेस एक साधा बेडूक पण फुगून बैलासारखा व्हायला लागलास ! असल्या प्रयत्नांचं भवितव्य ' फुटणं ' हेच असतं !

सुदामः देवाच्या कृपेनं तू इथल्या खुर्चीवर आहेस -- ही तू स्वतःचीच समजतोयस ना पॉवर !

पालवः मी बोलू का जरा मधे?

सुदामः जागतिक निर्लज्ज साले ! आमची पाच लाखांहून जास्त मुलं मेली तुमच्यामुळे, तर त्याबद्दल काय वाटतं असं तुमच्या त्या मॉडेल बाईला एका पत्रकारानं विचारलं, तर एखाद्या चांगल्या गोष्टीसाठी अशी किंमत द्यावीच लागते असं म्हणाली ती रांड ! म्हणजे आमच्या लोकांना माझ्यापासून मुक्ती मिळण्यासाठी !

प्रेसिडेंटः आता बास हं ! तुला खूप त्रास झालेला आहे म्हणून मी जरा ढील दिली इतकंच ! पण आता जरा जीभ आवर तुझी !

पालवः सुदाम, ती फार साधी, सज्जन बाई आहे, तिलाही शिव्या देतोस?

सुदामः बाई कुणाला म्हणायचं - जिला मातेचं हृदय असेल तिला !

पालवः तसं नाही सुदाम, आपल्यालाही नसतं पित्याचं हृदय ! अं !

सुदामः तुम्ही युरेनियमचा अंश असलेली काडतुसं वापरलीत, त्यांच्या अवशेषांमुळं -- विशेषतः मुलांमध्ये -- कॅन्सर पसरतोय !

पालवः जाऊं द्या ना आता ते ! तेच तेच किती वेळा बोलणार ! तुमच्या देशाचं, जनतेचं खूप नुकसान झालं ! आता पुढे बोला ! (शांतता.)

सुदामः बरं, आता काय विचार -- पुढे?

प्रेसिडेंटः तुम्ही तुमचा देश कंप्लीट ओपन ठेवायचा -- आम्ही कधीही येऊन इन्स्पेक्ट करणार -- तुझ्याकडे खूप डेंजरस अशी सामूहिक नाश करणारी रासायनिक आणि जैविक हत्यारं आहेत -- ती मानवजातीला घातक आहेत !

सुदामः तू हे खोटं बोलतोयस हे तुला ठाऊक आहे -- आमच्याकडे असली हत्यारं आता मुळीच नाहीत ! पूर्वी होती हे खरं असलं तरी !

प्रेसिडेंटः तर त्या हत्यारांचे साठे आम्हाला नष्ट करायचे आहेत !

सुदामः नसलेल्या हत्यारांचे?

प्रेसिडेंटः जैविक हत्यारांची एक गंमत सांगतो तुला -- ती कशी असतात तर माणूस त्यांच्या संपर्कात येताच त्याच्या रक्तात शिरून ती त्याच्या पेशींचा फडशा पाडतात ! -- हे ऐकून आमचा एक शास्त्रज्ञ म्हणायला लागला की असं काही अस्तित्वातच नाही ! म्हटलं भडव्या, तू आमचा शास्त्रज्ञ की त्यांचा? ज्ञान असं वापर की आपल्या देशाचा फायदा होईल ! ज्ञान वापरायचं कसं हेही कळलं पाहिजे रे !

सुदामः म्हणजे आमच्याकडे अशी शस्त्रं आहेतच असं तुम्ही ठामपणे म्हणत राहणार ! ' हेरांचा रिपोर्ट '!

प्रेसिडेंटः नुसत्या लष्करी माणसाला डोकं थोडं कमी चालतं, पण तू एक राष्ट्राध्यक्ष आहेस ! हुशार आहेसच ! आणि एक लक्षात घे -- नुसतं खरं बोलणं, धूर्तपणा न करणं, प्रेमानं वागणं, शांत राहणं -- या पध्दतीनं कुठं कुठलं राजकारण चालतं का? -- तर नाही ! तसं चालू शकतच नाही ! अगदी स्वतःला डावे म्हणवणाऱ्यांचंसुध्दा नाही ! किंवा, त्यांचं तर मुळीच नाही, असं म्हणू !

सुदामः समजा मी याला तयार नाही झालो तर?

प्रेसिडेंटः पुन्हा -- पुन्हा थोडे हल्ले करावे लागणार ! तुला तुझी शक्ती एकवटायला वेळ देणं म्हणजे मूर्खपणाच होईल तो आमचा ! आणि भविष्याच्या दृष्टीनं लोकसंख्या कमीच ठेवायला पाहिजे तुमची !

सुदामः दुसरा काही उपाय?

प्रेसिडेंटः काहीच नाही ! कायम तुझा देश आमच्यासाठी उघडा ठेवणं याला तू तयार न होणं हेच बरोबर आहे ! तू शांत राहा ! काही ठिकाणी आम्हाला हल्ले करायचे आहेत तेवढे करू आणि आम्ही निघून जाऊ ! सुमारे चार दिवस फक्त ! तुला धक्का लावणार नाही ! प्रॉमिस ! पुढेही -- सत्ता -- तुझीच !

सुदामः एवढ्या वर्षांच्या दोस्तीचं हे फळ !

प्रेसिडेंटः मुख्य म्हणजे महत्त्वाकांक्षेचं रे ! ठीक आहे, चलू या ! तुलाही तुझ्या देशात कामं असतीलच ! (सुदाम उठतो. पालवही उठतात.)

पालवः चल, मी येतोय तुझ्याबरोबर हॉटेलपर्यंत -- (दोघेही जायला लागतात.)

प्रेसिडेंटः पालव, सावकाश हं, नीट घेऊन जा त्याला -- (सुदाम वळून पाहतो पण सगळं चालवून घेणं भाग आहे असा चेहरा करून जातो. मागोमाग पालव जातात. प्रेसिडेंट सिगरेट शिलगावतात. इथे हे दृश्य संपते. गावकर आणि गायकर येतात.)

गायकरः चीनमध्ये, बरं का, चीनमध्ये म्हणे अंतर्गत मागणी कमी होतेय असं दिसायला लागलं की ते एक तर जोडून सुट्टया देतात किंवा लोकांचे पगार वाढवतात. त्यामुळं मग लोक सहलींना वगैरे जायचे बेत करतात आणि मग त्यामुळं सहल उद्योगातून -- टूरीझममधून -- अर्थव्यवस्थेला पुन्हा गती येते !

गावकरः एक कंजूष व्यापारी होता. त्याच्या बायकोला दोनच साड्या होत्या आणि त्या जुन्या झाल्या होत्या आणि फाटत आल्या होत्या. ती त्या व्यापाऱ्याला म्हणाली की या साड्या फाटल्यात, नवीन दोन साड्या आणा मला -- या साड्यांतून अंग उघडं पडतं -- खिडकीतून लोक बघतात -- मला बरं नाही वाटत ! त्या व्यापाऱ्याचं बायकोवर इतकं प्रेम होतं, की तिच्यामुळं दुसऱ्या कुणालाही, कसलाही -- तिच्याकडे बघण्याचासुध्दा -- आनंद झालेला त्याला चालत नसे ! त्याच्या याच वीकपॉईंटला तिनं हात घातला होता ! त्याशिवाय साड्या मिळणार नाहीत हे तिला माहीत होतं ! व्यापाऱ्यानं विचार केला आणि मग म्हणाला, बघू, आण त्या साड्या ! त्यानं उपाय असा काढला की दोन्ही साड्यांतले चांगले भाग कापून घेऊन ते जोडून त्याची एक चांगली साडी करायची ! ती वापर म्हणाला ! रात्री धुवून टाकायची आणि सकाळी पुन्हा वापरायची म्हणाला ! बायकोचा नाईलाज झाला ! थोड्या दिवसांनी ती तशी जोडवाली

साडीही फाटली ! जुनीच होती -- फाटली ! बायकोनं तेच हत्यार पुन्हा वापरलं ! अंग उघडं पडतं -- खिडकीतनं लोक बघतात ! आता तरी दोन साड्या आणा म्हणाली ! व्यापाऱ्यानं विचार केला. बघू म्हणाला, आण ती साडी ! त्यातला चांगला भाग काढून तो म्हणाला याचा खिडकीला पडदा करून टाक ! झालं? खूष? आता तर नाही ना काही प्रॉब्लेम?

गायकरः मनुष्यजातच अशी हरामी आणि क्रूर असते का हो? असा प्रश्न एका जगन्मान्य विद्वानाला विचारला --

गावकरः ते बावचळलं ! हे मला काही सांगता येणार नाही म्हणालं ! पण माणूस जे काय आहे त्याच्यातूनच खूप चांगल्याही गोष्टी घडलेल्या आहेत आणि घडत राहतील असा मला विश्वास आहे म्हणालं ! आशावादच चांगला म्हणालं !

गायकरः मग पर्यावरणनाशानं मानवजात नष्ट होवो --

गावकरः की एकाचं प्रभुत्व मान्य करायला नकार दिल्यानं --

गायकरः एकूणच सगळ्यांचंच -- हे असलं जगणं म्हणजे मरणंच की हो !

गावकरः तर काय ! बरं, आता, या भूमिकांमधून आपल्याला बाहेर पडावं लागेल. एका मोठ्या प्रसंगात आता आपण मदतनीस असणार आहोत. पंतांच्या खास विश्वासातले ! नावं काय घेऊ या ? राम आणि रहीम चालेल ? तू राम आणि मी रहीम, ठीकाय ?

गायकर : ठीक आहे, मी राम ! कामाला लागू या !
(दारूच्या बाटल्या इत्यादी ॲरेंज करू लागतात.)

रामः रहीम, काही तरी भारी कार्यक्रम दिसतोय !

रहीमः यस ! आता, आपण पाहिलेले महान लोक -- नेते -- एकत्र येणार आहेत ! एरवी हे असे एकत्र येतात तेव्हा आपण तिथे नसतो ! आता हे आपल्यासमोर घडणार आहे !

रामः हे तर फारच छान ! (क्षणभराने पंतप्रधान, जयवंत, प्रेसिडेंट आणि पालव येतात. जयवंत पुढे -- सगळ्यांना आणणे, बसायला सांगणे -- हे करतात.)

पंतः तुमचं ते इराकचं लफडं झाल्यावरच तुमची भेट हवी होती -- नाहीतर प्रत्येक वेळी आम्हाला अपराधी वाटत राह्यचा प्रॉब्लेम झाला असता ! कारण, काहीही झालं तरी इराक हा आमचा मित्र !

पालवः तुम्ही एकनिष्ठपणा, कृतज्ञता, आपुलकी, दया ही तत्त्वं मानता म्हणून !

जयवंतः तुम्ही नाही आमच्या शेजाऱ्याबद्दल कृतज्ञता बाळगत?

पालवः तसं काही नसतं. तुमचा शेजारी घ्या, ईजिप्त घ्या, सौदी अरेबिया घ्या किंवा इराकच घ्या ! आमचा फायदा तुम्हाला मान्य असेपर्यंत आम्ही कृतज्ञ, प्रेमळ, मित्र वगैरे सर्व काही, नाही तर नाही !

जयवंतः बरं, ज्याच्या त्याच्या आवडीचं सगळं ठेवलेलं आहे बरं का -- आपण फक्त निवांत गप्पा मारायला जमलो आहोत -- जरा आता आमच्या पध्दतीनं चालू द्या -- मनाची घडी विस्कटल्याशिवाय दारू पिण्याचं महत्त्व आम्हाला जाणवत नाही -- तसं होऊ द्या -- इथं कुणी पत्रकार नाहीत, की तुम्ही काय बोलताय याचं रेकॉर्डिंग नाही ! -- तुमच्याकडे आल्यावर आम्ही तुमच्या पध्दतीनं चालतो की नाही? आणि हो, हे दोन मदतनीस ! ही खास माझ्या विश्वासातली माणसं आहेत ! डोंट वरी !

पालव : मी स्वतः काळजी घेतलेली आहे ! नो प्रॉब्लेम !

प्रेसिडेंटः ओके, ओके ! अरे, पंतांनी एवढं प्रेमानं बोलवलंय --

पंतः सावकाश पण भरपूर चालू द्या -- (राम, रहीम ग्लासेस सर्व्ह करतात. आणि पुढेही मधूनमधून ती सर्व्हीस चालू ठेवतात.)

जयवंतः मला कधीचं मनात आहे की प्रेसिडेंटना एकच प्रश्न विचारावा -- संपूर्ण मानवजात चांगली जगणं याबाबत त्यांची कल्पना काय आहे?

प्रेसिडेंटः आमचा फायदा होईल असं सगळ्यांनी जगणं हेच सगळ्यांचं चांगलं जगणं ! आणखी काय !

पालवः नाही, ते तर आहेच ! पण तुमचं काही स्वप्न -- आदर्श -- असं काही आहे का -- एकूण मानवजातीबद्दल -- असं विचारताहेत ते --

प्रेसिडेंटः त्या सगळ्या निरुपयोगी गोष्टी आहेत ! असली स्वप्नाळू माणसं खूप होऊन गेली !

जयवंतः मला स्पष्टपणे असं म्हणायचं आहे की तुम्ही लोकशाहीसाठी अमुक करता -- स्वातंत्र्यासाठी तमुक करता -- शिवाय मानवी हक्कांचं आहेच ! हे सगळं तुम्ही म्हणत असता, तर शेवटी मानवजात अशा एखाद्या चांगल्या स्थितीला पोचेल असं तुम्हाला वाटतं का?

प्रेसिडेंटः माणसामाणसात, कशाला, प्रत्येक संबंधात संघर्ष आहे -- तर हा संघर्ष नाही असं होईल का? -- हाच आहे का तुमचा प्रश्न?

पंतः तुमचा प्रश्नच अध्यात्मिक आहे जयवंत -- भौतिक बोला -- संघर्ष असणारच आहे हे गृहीत धरा -- त्यातून काय चांगलं होऊ शकेल -- असं विचारा !

प्रेसिडेंटः भौतिक लेव्हलचे प्रयत्न तर चालूच असतात ! सगळ्यांचेच ! त्यातूनच चांगलं चांगलं घडत घडत आपण सध्याच्या अवस्थेपर्यंत आलो आहोत !

पंतः जयवंत, त्यांचा ॲप्रोच लक्षात घ्या ! सगळं भविष्यच जर माणसाला आजच कळलं तर काय उपयोग आहे ! असं नकळत प्रगती करत राहणंच महत्त्वाचं आहे !

जयवंतः पण काहीही असो, त्यांच्यात आणि आपल्यात एक समान दुवा आहे !

पालवः बोला, बोला --

जयवंतः काही लोक म्हणतात की हे एका धर्माविरुध्द आहेत पण हे म्हणतात की नाही, आम्ही फक्त मानवी हक्कांचा भंग करणाऱ्यांविरुध्द आहोत ! आपल्यालाही लोक असंच म्हणतात पण आपण म्हणतो की ते चूक आहे -- आम्ही फक्त देशद्रोह्यांविरुध्द आहोत !

पालवः असे गोंधळ तर होतच असतात ! आपण आपल्या प्रामाणिकपणानं पुढे जात राह्यचं !

पंतः पण प्रेसिडेंट, काहीही म्हणा, एक्क्याण्णवला तुम्ही बॉम्बिंग करून इराकची वाट लावलेलीच होती -- शिवाय अत्यंत कडक, जाचक आणि गळा दाबल्यासारख्या निर्बंधांनी त्यांची उरलीसुरली ताकदही खलास झाली होती -- तरीही तुम्ही आत्ता अठ्ठयाण्णवमध्ये पुन्हा चार दिवस कशाला बॉम्बिंग केलं त्यांच्यावर?

प्रेसिडेंटः अहो, हे साले पुन्हा त्यातल्या त्यात शक्ती एकवटत राहतात -- आपण आता एवढं सगळं केल्यावर हे मनातनं किती चवताळलेले असणार हे आपल्याला लक्षात ठेवावंच लागेल ना ! त्यांची आयडेंटिटी खलास होईपर्यंत त्यांना चेपावं लागेल !

पंतः जयवंत, ही आयडेंटिटी खलास होणं वेगळं -- अध्यात्मिक मुक्ती नव्हे ही -- ही भौतिक मुक्ती !

जयवंतः भौतिक मुक्ती तर खूप मोठ्या प्रमाणात प्रेसिडेंटकडेही आहेच ना ! मानवी भावभावना, संवेदना, करुणा, दया यांची बंधनंच नाहीत त्यांना !

पालवः च्यायला, चेष्टा करताय काय आमची?

पंतः पालव, मित्र म्हणून बसलोय आपण !

पालवः ते आहेच !

रामः माफ करा हं, माझा एक प्रश्न आहे ! स्त्रियांबद्दल तुमचं काय मत आहे?

पंतः मी त्यांना बोलण्यात फक्त सहभागी व्हायला सांगितलंय ! हुशार आहेत, मजा येईल !

प्रेसिडेंटः स्त्रियांबद्दल माझं मत ? चांगलं मत आहे ! एक स्त्री खतरनाक निघाली याचा अर्थ सगळ्या तशाच असतात असं नाही --

राम : नाही, तसं नाही -- स्त्रियांना समानता मिळण्याबद्दल विचारतोय मी --

प्रेसिडेंटः मिळालीच पाहिजे समानता ! स्वातंत्र्य आणि समता हे तर मानवी हक्कच आहेत ! पालव?

पालवः आहेत ! पण दुर्दैवानं जगात कुठंही अजून तरी स्त्रीपुरुष समानता प्रस्थापित झालेली नाही --

पंतः आमच्याकडेही आहेतच हे प्रॉब्लेम्स --

पालवः पुरुष हा निसर्गतःच जरा आक्रमक आणि वर्चस्ववादी असावा -- शास्त्रीय परिस्थिती बघावी लागेल --

प्रेसिडेंटः मी जरा वेगळं मानतो -- प्रत्येक जिवंत व्यक्ती ही वर्चस्ववादीच असते -- स्त्री असो की पुरुष -- परिस्थिती पाहून प्रत्येकजण मार्ग ठरवतो -- परंतु, मी स्त्रियांची बाजू मान्य करतो -- त्यांची मागणी बरोबर आहे --

पालवः बरोबर आणि सगळ्यांना मान्य होणाऱ्या गोष्टींना आम्ही कधीच विरोध करत नाही -- चांगल्या गोष्टींना आम्ही विरोध केल्याचं एकही उदाहरण नाही --

जयवंतः मला एकजण म्हणत होता की असं तुम्ही केलं तरी त्याबद्दल खरं बोलायची कुणाची हिंमत होत नाही !

पालवः (हसून --) आयला, चढायच्या आधीच खरं बोलायला लागला का काय तुम्ही !

पंतः बरं, ते जाऊ द्या -- मघाशी तुम्ही संघर्ष होणारच असं सांगत होता --

प्रेसिडेंटः काय घडावं याच्यावर प्रत्येकजण ताबा ठेवायचा प्रयत्न करतो की नाही? आणि प्रत्येकाची इच्छा वेगवेगळी असते की नाही? मग संघर्ष होणार नाही असं कसं होईल?

पंतः मग मार्क्सनं जर म्हटलं की मालक आणि कामगार यांचे स्वार्थ वेगवेगळे असतात आणि त्यांच्यांत संघर्ष होणारच तर मग ते बरोबरच होतं म्हणायचं मग !

प्रेसिडेंटः भांडवलवादामुळं मालक हा कामगारांना लुटत असतो असं त्याचं म्हणणं होतं -- याच्यावर बोलायच्या आधी मी असं विचारतो की हा भांडवलवाद कुठनं आला बाबा? भांडवलवादाच्या आधीही माणूस वाईटच असला पाहिजे ! चांगल्यातून वाईट कसं निघेल?

जयवंतः माणूस आधी चांगला होता का -- की वाईटच होता -- याबद्दल हे भडवे काहीच बोलत नाहीत ! बरं, वाईटच होता म्हणावं तर मग नुसताच भांडवलवादाला दोष देण्यात पॉईंट उरत नाही -- आणि त्याच्या पुढं म्हणजे भांडवलवाद गेल्यावर ' चांगलं ' होणार आहे -- हेही तर्काला धरून होत नाही --

प्रेसिडेंटः तर्क हजार प्रकारांनी वापरता येतो -- मार्क्सनं लोकांना वेडे बनवलं ! तो प्रामाणिकही असेल ! पण वेडा प्रामाणिक ! त्याला पाहिजे त्या पॉईंटपासून तो तर्क सुरू करणार आणि त्याला पाहिजे तिथं थांबणार !

जयवंतः भौतिकवर आपली फार मास्टरी आहे असं त्यानं - मार्क्सनं - दाखवलं ! -- इतिहासाचं अर्थशास्त्रीय विश्लेषण ! कामगार-मालक संघर्ष !

पंतः अहो जयवंत, एखादा एखादा संघर्ष दुरुस्त करताही येतो हो थोडाफार, पण तोपर्यंत आणखी हजार अन्यायांची भर पडलेली असते जगण्यात ! एकच संघर्ष केंद्रीभूत धरून सगळं जगणं नीट होईल ही कल्पनाच भ्रामक आहे ! (इथे राम काही बोलायला पुढे येऊ पाहतो पण रहीम त्याला थोपवतो.)

पालवः आणि आता तर जगात भांडवलवादाचाच प्रभाव उलट वाढतच चाललाय ! यांचं सगळं विश्लेषण बोंबललंय ! मग साले नुसती विश्लेषणं बदलत बसतात !

प्रेसिडेंटः बरं, जगात कुठंच तशी आदर्श परिस्थिती निर्माण होऊ शकली नाही आणि त्यामुळं, त्यातून निर्माण होणारा चांगला माणूस आपल्याला अजून बघायलाही मिळाला नाही !

जयवंतः आता यांचा देश विकसित आहे -- आपल्याइतका आर्थिक प्रश्नांनी ग्रासलेला नाही -- तरीही तो भयग्रस्त आहे -- त्याचं काय करायचं?

पालवः गाडी घसरायला लागली तुमची जयवंत !

पंतः बरं, ते सगळं जाऊ द्या -- मला एकच सांगा -- सगळ्यांचं भलं व्हावं अशी इच्छा करण्यात काही अर्थ आहे की नाही? आमच्या धर्मात अशी एक प्रार्थना आहे !

प्रेसिडेंटः कदाचित सगळ्या धर्मांतही असतील अशा प्रार्थना ! जरूर सगळ्यांच्या भल्याची इच्छा करावी पण एक भौतिक अट सांभाळून ! -- आपलं प्रभुत्व राहिलंच पाहिजे ! नाहीतर काय होईल? -- नेते बदलतील -- पिळवणूक करणारे फक्त वेगळे येतील ! बास !

जयवंतः इथं जरा मी एक मिनिट घेतो हं ! यज्ञ झाला होता, पंगत बसली होती -- श्रीकृष्णानं -- धर्मराजाला म्हटलं की या पंगतीत फीर आणि मला सांग की यात वाईट माणसं किती आहेत -- दुर्योधनाला हाच प्रश्न जरा वेगळ्या प्रकारे विचारला की यात चांगली माणसं किती आहेत -- दोघंही फिरून आले -- दोघांचंही उत्तर एकच होतं -- एकही नाही ! -- आता अध्यात्मिक स्तरावर धर्म पाहात होता की या सगळ्यांचा अहंकार ही खोटीच गोष्ट आहे आणि भौतिक स्तरावर कदाचित दुर्योधन पाहात होता की अहंकार हीच फक्त खरी गोष्ट आहे ! आता आजच्या काळाच्या संदर्भात बघायचं झालं तर दुर्योधनच खरा ठरतो । एकही चांगला माणूस नाही !

प्रेसिडेंटः तोच जास्त खरा होता ! त्याचंच फक्त आपल्याला पटणं शक्य आहे ! ' चांगला माणूस ' ही नुसती कल्पनाच नव्हे तर अशक्यप्राय गोष्ट आहे ! कारण माणसाचं मनच भांडवलवादी आहे -- ते सतत काही ना काही जमा करत असतं -- अन्याय, सुख, दु:ख, मान, अपमान, वगैरे ! अशा मनानं भांडवलवादाविरुध्द काय कारवाई होऊ शकणार आहे !? (इथे पुन्हा राम काही विचारु पाहतो पण रहीम, " आपल्याला -- फक्त माफक सहभाग असू द्या ! -- अशी ऑर्डर आहे ! " असे म्हणून थोपवतो.)

पंतः पण तरीही खूप बुध्दिमान लोकांना असं वाटतं की जगाला डाव्या विचारसरणीचीच खरी गरज आहे !

प्रेसिडेंटः ते खरंही आहे पंत ! पण फक्त काल्पनिक लेव्हलवर ! भांडवलदार मालकांच्या जागी दुसरे लोक येणार -- नेते ! सत्ताधारी ! नोकरशहा ! वर्दीवाले ! पण जे कामगार म्हटले गेले ते कायम दडपलेच जाणार ! ही गोष्ट बुध्दिमानांच्या डोक्यात येत नाही ! आणि कामगारांच्याही !

पंतः कामगार म्हणजे ज्यांच्यांत नेते होण्याची किंवा दुसऱ्यांना दडपण्याची कुवत नाही ते !

प्रेसिडेंटः अर्थातच ! आणि पुन्हा तेच ! मन ! माणसाचं मनच मुळात उपभोगवादी आहे ! त्याला आळा घातला

जावा, तळागाळातल्या लोकांचा, गरिबांचा विचार व्हावा - असंही तेच मन म्हणतं ! प्रभावी काय ठरेल ?

पंतः तुमच्यावर तर प्रेसिडेंट आख्खं जग अवलंबून आहे -- सध्या माझ्यावर समजा काही भाग फक्त जगाचा -- काही कोटी माणसं -- तर आपली करेक्ट म्हणजे बरोबर कृती कोणती -- हे कसं ठरवायचं?

प्रेसिडेंटः सिंपल ! आपल्याला कळणारा आपला आणि आपल्या देशाचा फायदा ! आर्थिक बरं का ! नुसते डावे लोकच आर्थिक प्रश्नांना महत्त्व देतात असं काही नाही !

रहीमः (पुढे येऊन --) प्रेसिडेंट, तुम्ही खूप निराशावादी आहात?

प्रेसिडेंटः छे, छे -- आम्हीच राहणार सुपर-पॉवर -- कायमच !

रहीमः त्याबद्दल नव्हे -- एकूणच -- माणसाच्या जगण्याबद्दल -- कुणालाच साधं -- छान जगणं शक्य नाही? खरं तर जगात खूप संपत्ती आहे -- कुणाचाच छळ व्हायची गरज नाही -- तरीही --

पालवः हे सगळं प्राथमिक शाळेतलं आहे ! माणूस समजायला लागल्यावर असलं कुणी बोलत नाही !

रामः म्हणजे निराशावादच ! हिंदू धर्म हा माणसाला आनंदाच्या दिशेनं नेतो !

रहीमः समाजवाद हा भौतिक जगात -- इथंच -- आनंद निर्माण करतो ! -- याच्याइतकं आशावादी काहीच असू शकत नाही --

रामः तीच चाललीय ना चर्चा ! काय झालं? ! (पुढे येऊन --) विचारतोच मी आणखी एक प्रश्न ! -- माझ्या असं लक्षात येतंय की आपल्या जगण्यात आर्थिक प्रश्न किंवा एखादा महत्त्वाचा संघर्ष हे काही केंद्रस्थानी नाहीच आहे ! -- केंद्रस्थानी आहे तो फक्त आपल्या मनाचा गोंधळ ! त्यामुळंच तर आपल्या जगण्यातून हा सगळा कचरा निर्माण होत नसेल ? (पंत प्रेसिडेंटकडे पाहतात. प्रेसिडेंटचा नुसता प्रश्नार्थक चेहरा. पालव स्मित करताहेत. जयवंत रहीमकडून पुढचा पेग घेताहेत.)

रहीमः त्यासाठीच धर्म असतात ना ! असल्या प्रश्नानं रागही येऊ शकतो !

प्रेसिडेंटः नाही, नाही, तसं काही नाही -- मुळात बालिश आहे हे सगळं -- आणि कंटाळवाणं --

पंतः असा वेळ वाया नको घालवायला --

गावकरः आता हा सीन आवरता घ्या -- कारण -- कारण -- आता -- अकरा सप्टेंबर दोन हजार एक --

गायकरः बाप रे ! --

(इथे हे दृश्य संपते. सगळे जातात. गायकर, गावकर पुन्हा येतात.)

गायकरः हॉरिबल ! अकरा सप्टेंबर दोन हजार एक ! आख्खं जग हादरवून टाकणारा दिवस !

गावकरः योगायोगानं त्या घटनेचं शूटिंगही झालं ! कल्पनाशक्तीच्याही पलीकडची म्हणावी अशी घटना !

गायकरः इतकी ताकदवान हेर यंत्रणा, इतकं अभेद्य सुरक्षाकवच, आणि देशाच्या शक्तीचा इतका प्रचंड धाक -- हे सगळं ओलांडून ही घटना घडवली जाणं म्हणजे काय धाडस असेल, कसलं प्लॅनिंग असेल ! एकाच वेळी त्याच देशाची विमानं पळवून जगप्रसिध्द इमारतींवर धडकवणे ! विमानं वर्ल्ड ट्रेड सेंटरवर धडकणे, पेटणे, पलीकडून बाहेर पडणे आणि हळूहळू इमारतींचा डोलारा कोसळत जाणे ! दोन प्रचंड इमारती ! बाप रे !

गावकरः दोन महाप्रचंड इमारतींचे कोसळणे ! हजारो माणसे मृत्यूमुखी पडणे, अगणित माणसे जखमी होणे ! देशाची इज्जत आणि इभ्रत धुळीला मिळणे ! भयानक ! व्हाईट हाऊस आणि पेंटॅगॉनवरचेही असेच प्रयत्न यशस्वी झाले असते तर ! (दोघेही जातात. प्रेसिडेंट येतात. फक्त प्रेसिडेंटवर स्पॉट --)

प्रेसिडेंटः प्रथम मृतांबाबत शोक आणि जखमींबाबत सहानुभूती व्यक्त करतो. ही क्रूर आणि निंद्य घटना घडवणारे कोण आहेत ते आम्हाला माहीत आहे. त्यांचा नायनाट केल्याशिवाय आम्ही राहणार नाही. त्यांना वाटत असेल की त्यांना यश मिळालं आहे ! पण याची त्यांना जी किंमत मोजावी लागेल ती याच्या कैक पटींच्या जास्त हानीची असेल ! आम्ही असली अतिरेकी कृती मुळीच खपवून घेणार नाही ! ज्या ज्या व्यक्ती, देश, संघटना हे घडवण्याला साह्यभूत झाल्या असतील त्या सर्वांना आम्ही धडा शिकवू ! ओसामा बिन लादेन तर याच्या पाठीशी आहेच ! आणि सध्या तो अफगाणिस्तानात आहे ! अफगाणिस्तानाकडे आम्ही लौकरच पाहून घेऊ ! आणि अर्थातच इराक ! इराककडेही पाहावं लागेलच ! आता आम्ही स्वस्थ बसणार नाही ! हे आम्हाला दिलं गेलेलं आव्हानच आहे असं आम्ही समजतो ! हे आव्हान पुरतं ठेचून काढण्याची क्षमता आमच्यात आहे ! आम्ही ती वापरूच ! आता हे जगातल्या एकूणच दहशतवादाविरुध्दचं युध्द आहे ! यासाठी जास्तीत जास्त देशांचं सहकार्य आम्ही मिळवू ! यापुढे, आम्हाला समर्थन न देणं म्हणजे दहशतवाद्यांना समर्थन देणं असं समजलं जाईल ।

(इथे हे दृश्य संपते. गायकर, गावकर येतात.)

गावकरः यांना दहशतवादाचा धक्का बसल्यावर हे लगेच कृतीलाच उद्युक्त झाले, पण वर्षानुवर्षं आपण हेच असेच प्रकार सहन करत असूनही आपल्याला मात्र हे संयम पाळण्याचा सल्ला देत राहिले ! -- हे इथल्या लोकांना नुसतं जाणवलं असं नाही तर अनेकांनी याला उघड वाच्यताही दिली !

गायकरः यापुढे आमीष दाखवायचं ते पैशाचं किंवा संपत्तीचं नव्हे तर जिवंत ठेवण्याचं !

गावकरः अकरा सप्टेंबरची झळ पोचलेले म्हणाले की आमचं रुदन हे युध्दाला आवाहन नाहीय !

गायकरः तर ते सगळं असो ! सुरुवात अफगाणिस्तानपासून झाली ! तालिबानी राजवट उखडून फेकली गेली । आणि आता इराक !

गावकरः पण हे युध्द इराकविरुध्द नसून सुदामविरुध्द आहे असं जाहीर करण्यात आलं !

गायकरः इराकच्या जनतेवर सुदामच्या हुकूमशाहीची जुलुमी पकड घट्ट असल्यामुळे तीतून त्या जनतेला मुक्त करणं आणि त्यांना लोकशाही बहाल करणं हे अत्यंत महत्त्वाचं असल्याचं ठरवण्यात आलं.

गावकरः निरनिराळ्या देशांचा पाठिंबा आणि सहभाग मिळवण्याचे प्रयत्न सुरू झाले. (पालव येतात. फोन करतात.)

पालवः (फोनवर --) हॅलो, जयवंत ! हं, मी पालव बोलतोय ! मला जास्त बोलत बसायला वेळ नाहीय - मी बोलतोय ते फक्त ऐका ! तुमचं आणि माझं दोन्ही मीच बोलतोय ! हं ! तर मी तुम्हाला विचारलं की तुमचं सैन्य पाठवता का तर तुम्ही म्हणालात की युनोत काय ते ठरू द्या ! तुम्हाला इराकबद्दल कृतज्ञताही ठेवायची आहे आणि आमचंही मन मोडायचं नाहीय आणि दिसायला तर रीतसर दिसायला हवंय आणि एक प्रकारे हल्ला करायला तुम्ही राजी नाही असाही याचा अर्थ कळू शकतो ! बरोबर? हं ! म्हणूनच आपले दोघांचेही संवाद मीच बोललो ! तुमच्यात तेवढी ताकद नाही हे समजून असतो हो आम्ही ! पण तुम्ही एवढेही कमकुवत नाही की आम्ही तुम्हाला चेपू शकू ! पण त्याचबरोबर, युनो आमच्या हातात आहे हे लक्षात ठेवा ! आम्हाला वाटलं तर तुमच्या कुठल्याही बाबतीत आम्ही घुसू शकतो ! कधीही ते शक्य आहेच ! त्यामुळं तुमचा हा नैतिक आणि कायदेशीर स्टँड जरी आम्ही समजून घ्यायला तयार असलो तरी जास्त काही नादी लागायचं नाही आमच्या -- हे तुम्हीही जरा समजून राहालच ! असो ! मैत्रीत हो सगळं ! अच्छा ! (जातात.)

गावकरः युनोला न जुमानता इराकवर हल्ले झाले ! हजारोंचा नाश करणारी जैविक आणि रासायनिक हत्यारं त्यांच्याकडे आहेतच आणि शिवाय अल-कायदा या अतिरेकी संघटनेशी त्यांचे संबंध आहेत हे जाहीर करण्यात आलं !

गायकरः लोक मनात म्हणाले की खरं तर या भडव्यांकडेच जगातली सर्वात विनाशकारी अस्त्रं प्रचंड प्रमाणात आहेत ! -- पण सगळे गप्प बसले !

गावकरः युनोची समिती इराकमध्ये जाऊन तपासणी करून आली पण त्यांना काहीही सापडलं नाही ! उलट त्या समितीच्या सदस्यांनी इराकमध्ये हेरगिरी केली असा नंतर इराकनं आरोप केला !

गायकरः इराकचा अल-कायदाशी संबंध असल्याचाही पुरावा मिळाला नाही !

गावकरः तरीही हल्ले करून इराकची उरलीसुरली वाट लावण्यात आली !

गायकरः सुदामही क्रूर म्हणून कुप्रसिध्द असल्यामुळं आणि हे युध्द त्याच्याविरुध्द असल्यामुळं फारसा सहानुभूती, दया, करुणा यांचा संबंध आला नाही !

गावकरः एवढं सगळं करूनही इराकवरचे आरोप मुळीच सिध्द झाले नाहीत !

गायकरः या खेपेच्या बॉम्ब हल्ल्यांत सुदामचा राजवाडा उद्ध्वस्त झाला आणि त्यात त्याचा एक मुलगा मारला गेला.

गावकरः सुदामचा एक प्रचंड पुतळा दोऱ्या बांधून इराकच्या लोकांनी खाली पाडलेला सगळ्या जगानं टीव्हीवरून पाहिला !

गायकरः लोकशाही बहाल होईपर्यंत सैनिक तिथंच राहतील असं सांगण्यात आलं !

गावकरः सुदाम बेपत्ता होता. त्याचा कसून शोध घेणं चालू राहिलं !

गायकरः कुर्द लोक सुदामचे कट्टर शत्रू होते -- शेवटी तो त्यांच्या तावडीत सापडला -- त्यांनी त्याला गुंगीचं औषध पाजून प्रेसिडेंटच्या सैन्याच्या हवाली केलं !

गावकरः शेवटी, प्रेसिडेंटच्या इच्छेमुळं सुदामला त्यांच्यासमोर हजर करण्यात आलं -- (प्रेसिडेंट आणि पालव बसलेले. दाढी वगैरे झालेला पण केस खूप वाढलेला सुदाम येतो. त्याचे हात मागे बांधलेले आहेत. सावकाशपणे येतो आणि बसतो. क्षणभर कुणीच काही बोलत नाही.)

प्रेसिडेंटः तू तुझा डुप्लीकेट नसून ओरिजिनलच आहेस याची आम्हाला खात्री पटलेली आहे !

सुदामः मला हे आधीपासूनच माहीत होतं --

प्रेसिडेंटः तुझे डीएनए तपशील आमच्याकडे होते, तुझ्या मुलाचेही होते - आणि आताचा हा तू -- सगळं मॅच झालं आहे !

सुदामः मी ओरिजिनल आहे असं म्हणायचं आणखी एक कारण आहे -- (प्रेसिडेंट प्रश्नार्थक पाहतात --) माझे राग, प्रेम, व्देष, सूडभावना, माझ्या लष्करी सवयी, माझी जिद्द, माझी लढाऊ वृत्ती, मला विरोध करणाऱ्यांना खतम करण्याची माझी इच्छा -- हे सगळं याच शरीरात आहे !

प्रेसिडेंटः (हसून --) बरोबर आहे ! खरं ओरिजिनल तर तेच आहे सगळं ! आम्ही जरी लोकशाहीवाले असलो तरी माझंही ओरिजिनल जवळपास तसंच आहे रे !

पालवः पण प्रेसिडेंट जरा जास्त ओरिजिनल आहेत एवढंच !

सुदामः मला इथं कशासाठी आणलंय?

प्रेसिडेंटः अरे एके काळचे मित्र आपण -- भेटणं गरजेचं वाटलं मला -- आपण एकमेकांना समजून घ्यायलाच हवं --

सुदामः हे युध्द तर माझ्या विरोधातच होतं !

पालवः तसं नाहीय ते !

प्रेसिडेंटः आम्ही काय ' म्हणतो ' याच्यावर जाऊ नकोस -- तुला खलास करणं हा काही एवढा मोठा प्रॉब्लेम आहे का?

सुदामः आमच्यात आता श्वासोच्छ्वासाचीही ताकद राहिलेली नाही -- आम्ही पाडले तुमचे टॉवर्स?

प्रेसिडेंटः तो प्रश्न नाही ! आमची हानी व्हावी, आमचा सूड घ्यावा असं वाटू शकणारे कोण कोण आहेत?! तुम्ही नाही त्यात?

पालवः आहातच ना, तुम्हीही !

प्रेसिडेंटः कुणीही आमच्या नादी लागलं तर आम्ही विध्वंस करणार -- आम्हाला जे आमचे शत्रू वाटतील त्यांचा ! -- त्यांनीच हे केलं असं आम्ही गृहीत धरणार ! हे लक्षात घेऊनच यापुढं आमच्याशी वागायचं -- कुणीही ! आमचा एवढा नाश केल्यावर आम्ही स्वस्थ बसलो असं आम्ही कदापीही होऊ देणार नाही ! हा धडा जगात उभा करणं महत्त्वाचं होतं !

सुदामः बरं, आता?

प्रेसिडेंटः आता काय? तुझी सद्दी संपली ! आता लोकशाही पध्दतीनं आलेली आणि आमच्या आज्ञेत राहणारी अशी राजवट येईल तुझ्या देशात !

सुदामः माझं काय?

प्रेसिडेंटः तुझ्यावर खटला चालवावा लागेल ! तुझ्याच देशात । आम्ही नुसती मदत करणार ।

पालवः शिक्षेचं काय ते तिकडंच ठरेल ।

सुदामः पण --

प्रेसिडेंटः तू काळजी करू नकोस -- तुझे आम्ही कसलेही हाल करणार नाही -- मजेत राहा -- ऐष कर -- तुला हवं ते मिळेल ! तुझ्यामुळं आमचा खूप फायदा होणार आहे ! म्हटलं तर तुमच्या तेलावरही ताबा आला, म्हटलं तर इतरांनाही आमच्याशी कसं वागावं याची समज यायला मदत झाली !

पालवः तुमची सोय चांगली केलीय -- थोडंसं कटिंग -- म्हणजे हेअरकटिंग वगैरे केलं तरी चालू शकणार आहे --

प्रेसिडेंटः आणखी काही इच्छा?

सुदामः मला कादंबरी ल्याह्यचीय !

पालवः कादंबरी?

सुदामः होय -- माझ्याच आयुष्यावर आधारित --

प्रेसिडेंटः (हसून --) आम्ही असणार काय त्यात?

सुदामः तुम्ही प्रमुख व्हिलन असाल --

प्रेसिडेंटः आणखी कोण? दुय्यम व्हिलन्स?

सुदामः इस्त्रायलचा पंतप्रधान -- आणि तुमचं लाचार मांजर असलेल्या ब्रिटनचा पंतप्रधान --

प्रेसिडेंटः चालेल चालेल ! लिही ! तुला हा विरंगुळा तर चांगला होईलच पण मुख्य म्हणजे आम्ही कसे आहोत हे तुझ्या दृष्टीतून जगाला कळावंच ! छान होईल ! -- पालव, याला कागद, पेन काय लागेल ते द्यायची व्यवस्था करा -- फक्त एकच -- वर्तमानपत्रं, टीव्ही, सगळी माध्यमं -- हे बंद ! आता याचा जगाशी संपर्क तोडून टाका ! बाकी याला ऐष करू द्या ! अर्थात ते याच्यानंतरच्या इराकच्या नेत्यांच्या मर्जीवर राहील म्हणा !

सुदामः हे तर माझं आयुष्य संपवणंच झालं ! एक दिवस असा येईल की तुमचीही अशीच अवस्था होईल -- आत्ता माझी आहे अशी ! --

प्रेसिडेंटः शिव्याशापांचा मला कंटाळा आहे बाबा ! मी त्यांच्याकडे लक्षही देत नाही ! पण तुला मी दोष देत नाही ! एवढं तर तू करणारच !

पालवः उपयोग नाही पण त्याचा काही --

प्रेसिडेंटः आता तुझ्या देशाची काळजी आम्ही घेऊ -- तुझं टेन्शन गेलं आता ! आणि हो, इथं तुझ्याबरोबर राह्यला आणखी कुणाला आणायचं असेल तर सांग ! त्यालाही परवानगी आहे !

पालवः तुमची कमाई आता शून्य का असेना पण पैशाची चिंता करायची नाही ! कुछ भी मांगो !

सुदामः आणि खटला कसला?

प्रेसिडेंटः तू कशाला विचार करतोस त्याचा? ते सगळं आता आमच्यावर सोड ! आणि गडबड काय आहे ! आम्हालाही सगळे पुरावे, कागदपत्रं तयार करायला जरा वेळ लागणारच आहे ! आणि तुझी कादंबरीही पूर्ण होऊ दे ना ! मनुष्य जातीच्या एका एका टप्प्यावर जगण्याचं ज्ञान देणारी काही निवडक पुस्तकं लिहिली जाणं कधीही चांगलंच !

पालवः किंवा प्रेसिडेंट -- कसं जगू नये याचं ज्ञान देणारी !?

प्रेसिडेंटः दोन्ही एकच ते ! पुस्तकांनी फरकच पडत नाही ! (हसतात --) पण खपतात खूप काही काही पुस्तकं ! सुदाम विल बी अ बेस्टसेलर ! त्याचा देश सोडून इतरत्र का असेना !

पालवः बरं, तेही एक सांगू का प्रेसिडेंट? आपण काल ठरवलं ते?

प्रेसिडेंटः काय ते? सांगा नं !

पालवः आता यांच्या देशात मात्र, जर का यांचे पाठीराखे कुणी सापडले तर मात्र हालहाल करून मारलं जाईल त्यांना ! आता आपल्याला सहन होणार नाही !

प्रेसिडेंटः हं, ते होय? हा बुध्दिमान माणूस आहे ! आपण न सांगताही त्याला हे कळू शकतं ! (क्षणभराने --) बरं, सुदाम, अजून काही बोलायचं आहे?

सुदामः नाही --

पालवः (सुदामला --) चला मग -- (ते दोघे जातात. नंतर प्रेसिडेंट जातात. आता पंतप्रधान आणि जयवंत येतात. काही क्षण शांतता.)

जयवंतः माकड तपासल्यासारखं तपासत होते त्याला ! सापडला तेव्हा ! तोंड उघड म्हटल की उघडत होता तो !

पंतः नकळत बॉम्बहल्ल्यात मरणं किंवा हे असं सापडणं यांपैकी एक घडणारच होतं --

जयवंतः आता इराकच्या पुनरुज्जीवनाचे विषय आहेत !

पंतः आधी तिथं ताटाखालच्या मांजरांची लोकशाही येईल ! -- निरनिराळ्या लोकांशी, देशांशी आपण चर्चा करत राहू -- काय करायचं ते नंतर ठरवू !

जयवंतः नुसतंच आपल्याला अमुक एक बरोबर वाटतंय म्हणून तसं वागायला आपण काही बेजबाबदार लोक नाही ! (क्षणभराने --) बरं, पण याचा आपल्यावर काय एकूण परिणाम?

पंतः माणसाच्या जगण्यात आर्थिक प्रश्नांचं स्थान केंद्रस्थानी आहे की नाही, हाच यापुढच्या चिंतनाचा मुख्य विषय ठेवायचा ! सध्या तरी आपण अयोध्येचा प्रश्न केंद्रस्थानी घेतलेला आहे ! मनात तरी !

जयवंतः तेही आता तसंच चालू ठेवणं चुकणारच आहे ! भावनिक भडके उडाले तर जागतिकीकरण मार खाईल ! त्याचं तर महत्त्व वाढतच जाणार आहे. अमर्याद उपभोगाचं तत्त्व हे जागतिकीकरणाचं वैशिष्ट्य आहे. आणि हे जर बहुसंख्य लोकांना भुरळ घालत असेल तर याबाबतच्या विरोधाला ताकद कितपत राहणार?

पंतः त्यामुळं, आता, आर्थिक प्रश्नच केंद्रस्थानी असून देशाचा आर्थिक विकासच कसा महत्त्वाचा आहे हेच बोलायचं !

जयवंतः मार्क्सिस्ट लोकांसारखं ?

पंतः नाही, आपल्या पध्दतीनं !

जयवंतः म्हणजे प्रेसिडेंटचीच आपल्याला अनुकूल केलेली आवृत्ती ? हिंदुत्ववादी, समावेशक, जागतिकीकरणवादी पण गरीबकेंद्रित भांडवलवाद ?

पंतः करेक्ट !

जयवंतः बघू, जमलं तर आपणही होऊ सुपर-पॉवर !

पंतः हो--ऊ--च !

(गावकर, गायकर येतात.)

गावकरः मग कुणीही आमच्या नादी लागू शकणार नाही !

गायकरः राख करून टाकू !

गावकरः मग चांगलं जगणं म्हणजे काय ते आपणच ठरवू !

(एकीकडे प्रेसिडेंट आणि पालव येऊन बसतात. दुसरीकडे पंत आणि जयवंत आहेतच.)

गावकर : ... तर आता शेवट !

गायकर : वेळ झाली. (पालव आणि जयवंत दोन्हीकडे रिमोटने लाईव्ह टेलेकास्ट चालू करतात.)

गावकर : सुदामच्याच देशात खटला चालला ! आरोप कुठला होता याला काय महत्त्व होतं ? आरोपाच्या गुन्ह्यात प्रेसिडेंट सहभागी असल्याचं म्हणता येऊ नये एवढीच काळजी घ्यायची होती ! त्यामुळं, दुजैल प्रकरणात १४८ शियापंथीयांची हत्या हा मुख्य आरोप ठेवण्यात आला !.

गायकर : सुदामचं मन, खटल्याच्या काळात, शौर्याचा उपयोगच नसल्यानं, आक्रोशत राहिलं ...

गावकर : अपेक्षेप्रमाणे फाशीची शिक्षा फरमावण्यात आली ... आणि मग ... शेवटी ... तो क्षण आला !... (काही क्षण शांतता ...... सगळे स्तब्ध ... अंधार होत जातो...)

प्रेसिडेंटः पालव, एके काळचा मित्र गेला !

पंतः जयवंत, मित्र गेला आपला ! (शांतता.)

गायकर : सुदाम शांत दिसत होता ...

गावकर : फाशीच्या वेळी घातला जाणारा काळ्या कापडाचा बुरखा घालायला त्यानं नकार दिला.

गायकर : ते काळं कापड त्याच्या मानेभोवती गुंडाळण्यात आलं.

जयवंत : शेवटपर्यंत त्यानं रुबाब सोडला नाही

पंत : धीरोदात्तपणा ! दुसरं काय !

(पडदा पडत जातो ...)

-- समाप्त --

सूचना :-- सर्व हक्क लेखकाचे स्वाधीन. प्रयोगापूर्वी लेख्काची लेखी अनुमती घेणे आवश्यक आहे.

पत्ता :-- चं. प्र. देशपांडे,
३, स्नेहदीप अपा.,
चिंतामणीनगर,
सहकारनगर नं. २, पर्वती,
पुणे -- ४११००९.

दूरध्वनी -- २४२२७८४७. / २४२२७८४८. / ९३७१००५७७३.

वेबसाईट : -- www.champralekhan.com